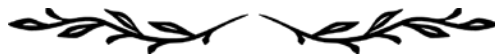

A KÖZÖLT MŰVEK ALKOTÓI, FORMAI JELLEMZŐI ÉS FORRÁSAI

A képek és fényképek alkotóit, valamint forrásait – s amennyiben az releváns, az ábrázolt műtárgyak tulajdonosait – a lehető leg gondosabban igyekeztünk azonosítani és feltüntetni, részben a képek mellett, részben az alábbi listában, mely az egyéb adatok mellett a képek szerzőit és jogtulajdonosait is jelzi. Javasoljuk és kérjük, hogy azon szerzők és tulajdonosok, akiket minden törekvésünk ellenére sem tudtuk fellelni vagy azonosítani, jogos tulajdonuk igazolása mellett indítványozzák nevüknek egy további kiadásban való feltüntetését. E kötet – miközben önálló kutatási eredményeken alapul, és tartalma a tudományosság követelményeit mindenben szem előtt tartva született – a felsőoktatásról szóló jogszabályok keretei között tankönyvként is szolgál a jogászok egyetemi képzése során. A képek közlése ennek megfelelően az Szjt. 68. szakaszán, valamint a 33. szakasz (4) bekezdésén alapul.

Képek a címnegyedben – *A párizsi Óratorony (la Tour de l'Horloge) időmérő eszköze a jog és az igazságosság allegóriáival*. Az óra hosszú évszázadokon át készült, létrejöttének és folyamatos átalakításának jellegzetes évei – 1370/71, 1418, 1585/95, 1852, 1909 – közül a legjelentősebb az volt, amikor a XVI. század végének manierizmus felé hajló, késő reneszánsz francia szobrása, Germain Pilon és munkatársai kialakították mai arculatát. Az épület a párizsi Cítében, a Conciergerie palotaegyüttes Boulevard du Palais felőli végén található, ezért olykor Conciergerie-órának is nevezik. Szerkezete ma is működik; utoljára 2012-ben újították fel. Szimbolikájának és feliratainak bemutatását lásd Takács Péter: *Az igazságosság megjelenítése*. In: *A jog megjelenítése, épített környezete és szimbólumai*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2020. 61–62. Fotó: Michel Petit. – *Szent István király a trónon, koronával és más uralkodói jelvényekkel*. A hagyomány szerint Kálti Márk által írt *Képes krónika* egyik iniciáléjának részlete. 1360 körül. Forrás: *Képes Krónika*. 1. kötet: *Latin eredeti hasonmás kiadás*, 2. kötet: *A latin eredeti magyar fordítása*. Budapest, Helikon Kiadó, 1987. 1. kötet. 40.

Kép a Tartalomjegyzék alatt [6. oldal] – Carl Paul Jennewein: *Relief*. 1935, mészkö, 411.5 × 167.6 cm, az amerikai Igazságügyi Minisztérium „Robert F. Kennedy épületének” *Law and Order kapuja felett*, Washington D.C. Fotó: „Daderot”.

Kép a Bevezető tanulmányok kezdőlapján [9. oldal] – Simone Martini: *Lex vetus és Lex nova* – A régi és az új törvény megszemélyesítése. 1312 és 1315 között, Siena, Városháza (Palazzo Pubblico), a *Maestà* szegélyének egyik medalionja. A szalagon a bal oldali **LEX VET[US]** és a jobb oldali **LEX NOVA** feliratok között különböző erények nevei olvashatók: **PRUDENTIA, IUSTITIA, FORTIT[UDO], TEMPERANTIA, FIDES, SPES, CHARITAS**. A bal oldali felirat töredékesen megmaradt szövege az *Ószövetség* Tízparancsolatára (vö. Ex 20,1–17), a jobb oldali pedig az *Újszövetség* Tízparancsolatára (vö. például Mt 5,17–48, Róm 13,8–10) utal. A töredékes latin szöveg feloldását lásd Alessandro Bagnoli: *La Maestà di Simone Martini*. Róma, Silvana Editoriale, 1999. 154. Fotó: „Peter” / smarthistory (The Center for Public Art History). – Ennek hátoldalán [10. oldal] – Iráni turista az egykori Perzsa Birodalom fővárosában, *Perszeopoliszban* a Hadis-palota romjai között. A háttérben a főkapu keretének részlete; melynek reliefjén Xerxész látható, akit két szolga követ legyezővel és napernyővel. Fotó: Garai Borbála

I. RÉSZ:

ÁLLAM, KÖZJÓ, KÖZHATALOM – AZ ÁLLAM MEGJELENÍTÉSE

NYITÓKÉP [54–55. oldal] – Paul Cummins keramikus és Tom Piper díszlettervező: *Véráztatta földek és vöröslő tengerek*. Installáció a londoni Towerben, amelynek keretében a vizesárokban, az egyik lőrésben és a fal egy részén 888 246 darab, e célból gyártott, majd jótékonyági akciók keretében eladott kerámiapipacsot helyeztek el. Bemutatták 2014. július 17. és november 11. között. Az installációt 2015 folyamán módosított formában 19 további helyszínen – angliai várakban és múzeumokban – megismételték. A flamand harcmeszőket gyakor beborító pipacsokkal az első világháború százéves évfordulóján Nagy-Britannia a háborúban elesett 888 246 brit katonára emlékezett; az alkotás címe egy ismeretlen katona versének egyik sora. Fotó: Brian Connor.

AZ ÁLLAM HAJÓJA [56. oldal] – Id. Frans Francken: *Az állam hajója*. Késői XVI. század, olaj, fatábla, 49.5 × 44.5 cm. Nemzeti Tengerészeti Múzeum, Greenwich, London. Forrás: Art UK/Wikipedia. Fotó: Royal Museums Greenwich. – Adam Cardall: *Az állam hajója. Illusztráció Jonathan Swift Gulliver utazásai című satirikus regényéhez*. 2002, vegyes technika, papír, 75 × 55 cm. Southampton Solent University. © Adam Cardall. Forrás: Art UK. Fotó: Southampton Solent University. – Ernst Hoffmann építész: *Állami hajó. Az alsó-ausztriai tartományi parlament és kormány épülete*. Sankt Pölten, Landhausplatz 1. 1986/1997. Forrás: Landtagsdirektion Niederösterreich. Fotó: NLK Reinberger.

- ÁLLAM, ÁLLAMPOLGÁR, ALATTVALÓ** [57. oldal] – Richard Hamilton: *Az állam*. 1993. *Az állampolgár*. 1981/83. *Az alattvaló*. 1988/90. Mindhárom: olaj, vászon, az első emellett: vegyes technika (a katona ruhája részben festett, részben valódi, fakított szövet a festővászonra ragasztva). Mindhárom panel: 2 × 100 × 200 cm. © The estate of Richard Hamilton. Tate Gallery – Tate Modern, London. Fotó: Tate, valamint (*Az állampolgár* esetén) Fred Romero.
- VATER STAAT** [58. oldal] – Thomas Schütte: *Vater Staat (Államapa)*. 2007 és 2011 között. A mű három méretben és több változatban készült: agyagból mintázva kis méretű modellként 2007-ben, 49.5 × 22.2 × 11 cm méretben; bronzfiguraként 2010/11-ben, 120 cm magas, 30 × 30-cm-es acélsztélére szerelve, 6+3 példányban kiöntve; valamint nagy formátumú szoborként 2010-ben és 2011-ben, 373 × 155 × 110 cm méretben, két változatban: patinázott bronzból és rozsdás acélként kiöntve. A nagy méretű alkotások súlya kb. egy tonna. A kis méretűek egyike szövet köpenybe van öltöztetve; ennek címe: *Vater Staat, dressed*. A példányok több múzeumban és gyűjteményben is fellelhetők; így például Neue Nationalgalerie, Berlin; Moderna Museet, Stockholm; Art Institute of Chicago stb. Fotó: Åsa Lundén (Moderna Museet), Sandor Weisz, Mary Warren.
- LEVIATÁNOK** [59. oldal] – *Egy oroszországi Leviatán a Barents-tengernél*. Állókép az Andrej Zvjagincev által rendezett *Левиафан (Leviatán)* című orosz filmből. 2014. – Thomas Hobbes *Leviathan* című műve első angol nyelvű kiadásának (London, Andrew Crooke) előzéklapja. 1651, metszet, készítette Abraham Bosse rézmetsző, 27 cm. Fotó: Yale University Law Library, Flickr gyűjtemény. – Anish Kapoor: *Leviathan. Installáció a párizsi Grand Palais-ben*. 2011, 33.6 × 99.89 × 72.23 m belülről is megtekinthető, bejárható, „felfúj” pvc-tömlők. Monumenta, Párizs, Grand Palais. © Anish Kapoor. Fotó: Sarah Brottet, Mathieu Jolivet.
- JÓ KORMÁNYZAT, ROSSZ KORMÁNYZAT** [60–63. oldal] – Ambrogio Lorenzetti: *A jó és a rossz kormányzat allegóriája*. Az egyes részek utólag adott címe szerint: *A jó kormányzat allegóriája* – *A jó kormányzás hatása a városi életre* – *A jó kormányzás hatása a vidék életére* – A ciklus negyedik eleme, *A rossz kormányzat allegóriája* a *Zsarnokság* cím alatt látható. – Készült 1338–1340, falfreskó a sienai Palazzo Pubblico (Városháza) Kilencek termének, más néven Béke termének falán. A terem mérete: 7.7 × 14.4 m. Siena, Fondazione Musei Senesi. Fotó: Steven Zucker. – *A Kilencek terme* a sienai Palazzo Pubblicóban Ambrogio Lorenzetti freskójával, ma. Forrás: Web Gallery of Art. – Isaac Schwender: *A jó kormányzat erényei*. 1592, olaj, vászon, festett fakerettel, 192×156 cm (keretben). Reichstagsmuseum, Regensburg (korábban Historisches Museum, Regensburg). Fotó: a *Frieden durch Recht. Das Reichskammergericht von 1495 bis 1806* (szerk.: Ingrid Scheurmann. Mainz, Verlag Philipp von Zabern, 1994) című kötet 250. oldala alapján. – Paolo Veronese: *A jó kormányzat allegóriája*. 1551/52 körül, olaj, vászon, 105 × 64 cm. Capitoliumi Múzeum Képtára (Pinacoteca Capitolina), Róma. Fotó: „Sailko”. – *Egy rendőrautó kerékbilincsel*. Forrás: *Origo*. 2007. november 23. („Száguld és véd – Audi TT-t kapott a rendőrség.”) Fotó: Vanik Zoltán. – Caleb Ives Bach: *A jó és a rossz kormányzat hatásai*. Két részlet. 1985, olaj, fatáblára (farostlemeze) ragasztott vászon, 243.8 × 138.1 cm. William Kenzo Nakamura szövetségi bíróság épülete, Seattle, Washington állam. Fotó: Carol M. Highsmith. – *A kormányzati palota l’Aquilában*, a 2009. április 6-i földrengés után. Fotó: „TheWiz83”.
- AUTORITÁS** [64–65. oldal] – Ismertelen alkotó: *Marcus Aurelius maszkjának töredéke*. 170 után, bronz, valószínűleg egy büszk vagy nagyobb méretű szobor része volt, magassága: 23 cm. Louvre, Párizs. Fotó: Marie-Lan Nguyen. – Ismertelen alkotó: *Marcus Aurelius lovas szobra*. 175 körül, bronz, eredetileg aranyozva is, magassága 424 cm. Másolat, az eredeti 1981 óta a Capitoliumi Múzeum épületében, fedett helyen található. Eredetileg a Forum Romanumon vagy a Colonna téren állt, jelenlegi helyére a XV. században helyezték át; talpatát Michelangelo készítette. Piazza del Campidoglio, Róma. Fotó: „SBY59TH”, 2016. – Ismertelen alkotó: *Lupa Capitolina (Capitoliumi farkas)*. A hagyomány szerint i. e. V. századi eredetű, azonban többen azt állítják, egy ókori öntőforma felhasználásával a XIII. században készült, bronz, 75 × 114 cm. Palazzo dei Conservatori (a XV. század óta), Capitoliumi Múzeum, Róma. Fotó: Slices of Light* 2009. – Antonio del Pollaiuolo: *Romulus és Remus*. XV. század, bronz (a két figurát utólag helyezték a Lupa Capitolina alá). Palazzo dei Conservatori, a XV. század óta Capitoliumi Múzeum, Róma. Fotó: Slices of Light*.
- LEGITIMÁCIÓ** [66–67. oldal] – Simone Martini: *Toulouse-i Szent Lajos képmása*. 1317 körül, fatábla, tempera, 200 × 188 cm. Az itt nem látható predella: 5 × 56 × 38 cm. Nemzeti Capodimonte Múzeum, Nápoly. Fotó: Web Gallery of Art. – Ismertelen alkotó: *A Habsburgok története* (utólagos cím). XVII. sz. vége – XVIII. sz. eleje, olaj, fatáblára erősített vászon, polikróm kiegészítő panelekkel, színezett keretekben; 170 × 275 cm, 170 × 142 cm, 170 × 142 cm. Készült: Ausztria területén. Carlton Hobbs LLC műkereskedő galériája, New York. Fotó: Carlton Hobbs LLC.
- GLOBALIS ÉS LOKÁLIS DELEGITIMÁCIÓ** [68–69. oldal] – Christo és Jeanne-Claude: *A becsomagolt Reichstag*. 1971–1995, installáció, bemutatva: 1995, Berlin. © Christo. Légifotó: Wolfgang Volz. – Nemes Csaba: *Túrórudi. Goj motorosok. A fal (hirdetés). Elindul a tank*. Valamennyi a *Remake I-X* című sorozatból vagy előtanulmányként ahhoz; videó-állókép és grafika, 2007. Ludwig Múzeum, Budapest, Kortárs Művészeti Múzeum (Mocak), Krakkó. © Nemes Csaba. Fotó: Nemes Csaba.
- MONARCHIA VS. KÖZTÁRSASÁG** [70–71. oldal] – Michelangelo: *Dávid*. 1501/04, carrarai márvány, 517 cm, Piazza della Signoria, a Palazzo Vecchio előtt (az eredeti: Galleria dell’Accademia) és Cellini: *Perseus Medusa fejével*. 1545/53, bronz, 320 cm, Loggia dei Lanzi, mindkettő Firenze. Fotó: Jorge J Restrepo A. – Honoré Daumier: *Köztársaság*. 1848, olaj, vászon, 73 × 60 cm. Orsay Múzeum, Párizs. Fotó: „jpbrewer1963”. – Philipp Veit: *Germania*. 1834/36, illetőleg 1877, freskó, majd falról leválasztott freskó vászonra erősítve, 285 × 192 cm. Städelches Kunstinstitut (Städel Múzeum), Frankfurt am Main. Fotó: The Yorck Project 2002. – A párizsi *Place de la Nation*: monarchikus múlt és köztársasági jelen. Elöl: Aimé-Jules Dalou: *A köztársaság diadala*. 1889, bronz, 12 m; hátul: két 28 m magas oszlop (a képen csak az egyik látszik) *Fülöp Ágost és Szent Lajos királyok szobraival*. Fotó: Perry Tak.
- FRANCIA KÖZTÁRSASÁG-ALLEGÓRIÁK, ANGOL KIRÁLYÁBRÁZOLÁSOK** [72–73. oldal] – Antoine-Jean Gros: *A francia köztársaság allegóriája*. 1794/95, olaj, vászon, 73 × 61 cm. Franciaország Története Múzeum, Párizs (Versailles). Fotó: ismeretlen. – Jean-Léon Gérôme: *Köztársaság*. 1848/49, olaj, vászon, 322 × 223 cm. Párizsi Szépművészeti Múzeum (Petit Palais), Párizs. Fotó:

- Paris Musées. – Hippolyte Jean Flandrin: *A francia köztársaság allegóriája*. 1848, olaj, vászon, 60 × 44 cm. Ismeretlen tulajdonos. Fotó: artnet.fr. – Ange-Louis Janet: *Köztársaság*. 1848, olaj, vászon, 86 × 73 cm. Musée Carnavalet, Párizs. Fotó: Paris Musées. – Henry Moore: *Király és királynő*. 1952/53, bronz, 163.8 × 142.2 × 88.9 cm. Glenkiln Szoborpark, Shawhead, Dumfriesshire (Skócia). Az ún. makettváltozaton (1952; magassága: 27 cm) kívül a szobor 7 öntvényformában létezik; ezek 1953-ban és 1957-ben készültek. A további példányok kiállítva: Tate Gallery, London; Middelheim Museum, Antwerpen (Belgium); MOA Museum of Art, Atami (Japán); Norton Simon Museum, Pasadena (Kalifornia). Forrás: geograph.org.uk. Fotó: Paddy Heron. – Luke Fildes: *VII. Eduárd brit király koronázási palástban, jogarral*. 1902 és 1910 között, olaj, vászon, 275 × 180 cm. Nemzeti Portré Galéria, London. Fotó: National Portrait Gallery. – „Mr. Dheo”: *Öfelsége szelfizik*. 2015, graffiti, kb. 9 × 6 m. Olomouc (Olmütz), Csehország. Fotó: videostill az „ilovegraffiti.deblog 20150919” című videóból, Facebook.
- KÜLÖNLEGES ÁLLAMFORMÁK** [74–75. oldal] – Ismeretlen alkotó: *A tetrarchák szobra*. V. század, egyiptomi porfír, kb. 130 cm. Eredetileg Konstantinápoly, jelenleg Szent Márk tér, Velence. Fotó: Caffè Paradiso. – George Grosz: *Republikánus automaták*. 1920, toll, vízfesték, papír, 60 × 47 cm. Korábban: MOMA, New York, jelenleg Estate of George Grosz. ©2016 Estate of George Grosz. Fotó: Renzo Dionigi. – Gárdonyi testvérek: *Hende Vince festőművész* Az alkotmányos élet helyreállítása Horthy Miklós kormányzásával *című festménye előtt az Országházban*. 1928, fotó, 18 × 24 cm. Budapest. Fotó: MNG Fényképtár. – Patay László: *II. Rákóczi Ferenc és Esze Tamás találkozása*. Iván Szilárd 1970-es években eltávolított festményének a helyén, mely 1945 és 1949 között került Hende Vince 1945-ben eltávolított festmények helyére. 1977, freskó. Országház, Nándorfehérvár-terem, Budapest. Forrás: Bojtos Anikó: *Az Országház falfestményei*. Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2017. 88.
- DEMOKRÁCIA. ZSARNOKSÁG** [76–77. oldal] – Thomas W. Puckey: *Thorbecke-émlékmű*. 2013/17, carrarai márvány, rozsdamentes acél, 382 × 383 × 471 cm (a talapzat a képen nem látható). Lange Voorhout – Tornooveld kereszteződés, Hága. – Ruth Abernethy: *A demokrácia istennője*. 2012-ben készült egy korábbi, hasonló jellegű alkotás helyettesítőjeként, amely az 1989-es pekingsi Tienanmen téri diáktüntetés résztvevőinek és áldozatainak állított emléket; bronz, kb. 250 cm. York University Student Center, Torontó. Fotó: Edward Fenner. – Ismeretlen alkotó: *A zsarnokölők. Harmodios és Aristogeiton*. Az eredetileg görög, I. vagy II. századi szobor római másolata; az eredetit valószínűleg Anténór készítette bronzból, majd annak másolatát tanítványai, Kritiosz és Nésziotész. Márvány, magassága 190 cm. Archeológiai Múzeum, Nápoly. Fotó: Ancient Art & Numismatics és Steven Zucker (Smarthistory). – Ambrogio Lorenzetti: *A rossz kormányzat allegóriája (Zsarnokság)*, valamint részlete: *A türannosz*. 1338/40, falfreskó. Városháza (Palazzo Pubblico), Siena. Fondazione Musei Senesi. Siena. Fotó: Steven Zucker.
- KORONÁK ÉS KORONÁZÁSOK** [78–79. oldal] – *Német-római császári vagy birodalmi korona*. X. század második fele, a kereszt XI. századi. Hofburg, Bécs. Fotó: Lars Ørstavik. – *Monomach-sapka*, más néven „Aranysapka”, avagy régi orosz cári korona. Kreml-múzeum, Moszkva. Fotó: Svetlana Belokon. – *XV. Lajos francia király koronája*. Louvre, Párizs. Fotó: CsvBibra. – *Ausztriai (II.) Rudolf* személyes német-római császári koronája, később az Osztrák Császárság koronája. Készült: 1602 (Prága). Hofburg, Kincstár, Bécs. Fotó: Kunsthistorisches Museum. – Spanyol királyi „*proklamációs*” korona (*Corona Tumular*), melyet a XVIII. század óta a királyi kikiáltási szertartások során használnak, de az uralkodók nem viselnek. Királyi Palota, Madrid. Fotó: TheRichic. – *Bulgária uralkodóinak* középkori koronája, rekonstrukció. Bulgária Nemzeti Történelmi Múzeum. Fotó: Djanko Markov. – A lombardiai királyok vaskoronája, *Corona Ferrea*. Keresztelő Szent János-katedrális, Monza. Fotó: Linda Vignato. – *IV. Keresztély dán király koronája*. 1595/96, utoljára 1648-ban használták beiktatási koronaként (Dániában 1849 óta nem használnak koronát az új uralkodó beiktatásakor). Dán Királyi Gyűjtemény, Rosenborg-kastély, Koppenhága. Fotó: Kennon Pearson. – *Receswinth (Recisvinth)* nyugati gót társkirály *fogadalmi koronája*. 651 és 700 között. Nemzeti Archeológiai Múzeum, Madrid. Fotó: Ángel M. Felicísimo. – *Az Andok koronája*, másként a *Szeplőtelen fogantatás koronája (Nagyboldogasszony-korona)*. Készült 1660 és 1770 között Popayában (Kolumbia.; Metropolitan Museum of Art, New York. Forrás: metmuseum.org. – Bocskai István török koronája, az ún. *Bocskai-korona*. XVII. század eleje vagy annál korábban, Hofburg, Kincstár, Bécs. Fotó: FulAnd (Fülöp András). – Sir Anthony van Dyck és műhelye: *I. Károly angol király állami ornátusban, az asztalon koronával*. 1636/37, olaj, vászon, 247.8 x 151.2 cm. Brit Királyi Gyűjtemény. Fotó: HEN-Magonza.
- KORONÁK ÉS KORONÁZÁSOK (2)** [80–81. oldal] – *Magyar koronázási jelvények az Országházban*. Fotó: Zsolt András. – *A közszemlére tett koronázási jelvények a budavári Királyi Palota báltermében*. 1938. Fotó: Fortepan / 32175 (Pálinkás Zsolt). – *Az Amerikai Nemzeti Galéria és a Magyar Nemzeti Múzeum munkatársai a királyi koronával*. 1978. A képen Victor Covey, az Amerikai Nemzeti Galéria munkatársa és Füleper Ferenc, a Nemzeti Múzeum főigazgatója. Forrás: Híradó (hirado.hu) 2018. január 6. Fotó: MTI-Fotó / Vigovszki Ferenc. – *A koronázási jelvények ünnepélyes átadása (visszaadása) 1978. január 6-án*. A képen Cyrus Vance amerikai külügyminiszter és felesége, valamint (jobb oldalon) Apró Antal, az Országgyűlés elnöke az Országház kupolacsarnokában. Forrás: Híradó (hirado.hu) 2018. január 6. Fotó: MTI-Fotó / Soós Lajos. – *Habsburg Ottó, feleségével, Regina főhercegnével és lányával, Wartburga főhercegnővel* megtekinti a királyi koronát a Nemzeti Múzeumban; mellettük *Parádi Nándor*, a Nemzeti Múzeum középkori osztályának helyettes vezetője. MTI Zrt. Fotóarchívum. Fotó: MTI-Fotó 901842 / Pataki Gábor. – *A koronázási jelvények virágból* Esztergomban. 2017. Forrás: InfoEsztergom (infosztergom.hu) 2017. augusztus 16. Fotó: ismeretlen. – *Koronázási jelvények másolata* egy vándorkiállításán. Fotó: „chaosprofessor”. – Friczka a szakralitásnak. „*Szentkoronás*” *téli sapka*. Design: Sütő András és Turai Balázs. Forrás: NLC, 2020, Central Mediacsoport Zrt. (nlc.hu. „ez van” 2016. április 26.), eredetileg: Hungarophilia (hungarophilia.hu). – *A Szent Korona aranyozott ezüst másolata* vándorkiállításokra; Rónai Attila munkája. Forrás: a Magyar Múzeumok Honlapja (museum.hu). – *Koronázási jelvények másolata a Mátyás templomban*. Fotó: Vázsonyi Zsolt. – Egy hungarikum hungarikuma: a *Szent Korona porcelánból*. Herendi manufaktúra. Forrás: *BellaCafe* (bellacafe.hu). – A koronázási jelvények *legóból* kirakva. Fotó: „Legorevival Lrevival”. – A koronázási jelvények *marcipánból*. Fotó: „emzepe”.

KORONÁK ÉS KORONÁZÁSOK (3) [82–83. oldal] – *Magyar királyok koronázási palástja*. 1031, hímzett, aranyfonállal sűrűn ki varrt textília; miseruha, koronázási palásttá átalakítva: 1172/96, a XIII. századtól gyönggyel hímzett gallérral, 136 × 297 cm. Magyar Nemzeti Múzeum, Budapest. Fotó: Szelényi Károly. – Rieger Tibor: *A koronázási palást domborműve*. 2007, bronz, 210 × 434 cm. Budapest, Kapisztrán tér. Forrás: Rieger Tibor, „Koronázó palást” (koronazopalast.hu). – Zala György nyomán: *Ferenc József megkoronázása*. 2016, bronz, kb. 1 m mélységű dombormű; másolat, az 1911/29-ben készült mű alapján. A másolat készítése során a műnek „értelemszerűen” azt az elemét is reprodukálták, hogy az alkotó Deák Ferencet is megjelenítette, noha köztudott, hogy Deák valójában nem vett részt a koronázáson. Andrassy Gyula lovas szobrának talapzata, Budapest, Kossuth tér. Fotó: Dennis Jarvis. – Felix Schwormstädt: *I. Károly császár magyar királlyá koronázása (IV. Károly néven) 1916. december 30-án*. 1917, olaj, vászon, 78 × 118 cm. Dorotheum, Bécs; 2022 után Magyar Nemzeti Múzeum. Forrás: Dorotheum.

ÁLLAMI CÍMER [84. oldal] – I. Miksa „aranytetős háza” (*Goldenes Dachl*) Innsbruckban. 1500. – Az erkély alsó mellvédjén a császár fennhatósága alá tartozó vagy az általa igényelt *királyságok címerei*. Az épület 1500 körül nyerte el jelenlegi formáját, nevét a tetőt fedő, tűzzel aranyozott rézcserepekről kapta. I. Miksa császár és felesége, a milánói Bianca Maria Sforza ennek erkélyéről nézték az épület előtti téren zajló fesztiválokat és egyéb eseményeket. Kiemelve: a *Magyar Királyság* egykori, V. Lászlóhoz kötődő *címere*. A címerábrázolás különlegessége, hogy I. Miksa sosem volt magyar király, bár egy 1463-as örökösödési szerződés, valamint az azt megújító 1491-es pozsonyi békeszerződés alapján jogszerűen törekedett erre. Fotó: Pilatusfeuer Blog (pilatusfeuer.ch)

TRÓN ÉS TRÓNTEREM [85. oldal] – *Trónterem a fontainebleau-i kastélyban*, baldachinos trónussal, empire stílusú berendezéssel, Napóleon uralmára utaló szimbólumokkal. A terem hétszáz évig állt a francia uralkodók szolgálatában: a XII. századtól a forradalomig hálószoba volt, Napóleon trónteremmé alakította, s az is maradt 1870-ig. A XX. század második felétől turista látványosság. Fotó: Jean-Pierre Dalbéra. – *Az orosz cárok trónja* a Téli Palotában, támláján és háttérben a Romanovok családi címerével. Utólagos rekonstrukció. Forrás: német Wikipedia. Fotó: Dirk Franke. – *A „szuverén trónusa” és számolya*. 1847. Készítette Augustus W. N. Pugin tervei alapján John Webb. Selyemmel hímzett vörös bársony, faragott és aranyozott faszervezetben, hegyikristályokkal; támláján az angol uralkodók címerei. A parlamenti ülészek kezdetén az uralkodó ebben tartja a State Opening-beszédet. Westminster-palota, Lordok Háza, London. Fotó: UK Parliament. – *Az „állam széke”*. 1847. Készítette Augustus W. N. Pugin tervei alapján John Webb. Vörös bársony, faragott, aranyozott faszervezetben, az uralkodó házastársának vagy kíséretjének helye. Eredetileg Albert herceg számára készült, és támláját az ő címere díszítette, de ezt 1901-ben hercegi koronára cserélték. Fotó: UK Parliament. – *Krisztina királynő ezüst trónja*. 1650. Készítette Abraham Drentwett augsburgi ötvösmester. A királynő a trónt Magnus Gabriel de la Gardie gróftól kapta ajándékba; azt csak koronázáskor és a parlamenti ülések megnyitásakor használták, 1973-ig, illetőleg 1974-ig. (A svéd királyokat 1973 óta nem koronázzák; a parlament állami megnyitásában pedig a trónusnak és a trónteremnek 1975 óta nincs szerepe.) Királyi Palota Állami Csarnok (egykori „trónterem”), Stockholm. Fotó: Chavah BatEli. – Giovanni Lorenzo Bernini: *Szent Péter katedrálja*. 1666. Oltárdísz, részben ereklyetartó: aranyozott bronz trónus, melynek belsejébe beépítették a korábbi, Szent Péter katedráljaként tisztelt, elefántcsonttal díszített tölgfaszéket. Alatta (a képen nem látható) oltár, négy magas aranyozott bronzból készült szoborral – négy egyházatyát: Szent Ambrust, (süvegben) Szent Ágostont, valamint Khrüszosztomosz, Aranyszájú Szent Jánost és fedetlen fővel Szent Anasztáziust megjelenítve –, azt a látszatot keltve, hogy a szék mintegy lebeg a levegőben, fölötté két angyal szobra a pápai hatalom jelképeivel. Szent Péter-bazilika, Vatikánváros. Fotó: „Hanssam”.

DIADALMENET [86–89. oldal] – Részletek az V. Fülöp spanyol király könyvtárában talált, *képekkel illusztrált kézirat*ból, mely feltehetőleg Franciaországból került a spanyol uralkodóhoz. Alkotója ismeretlen; de a képek nagy része Dürer tanítványa, id. Hans Burgkmaier (Burgkmaier) metszetei és Albrecht Altdorfer festményei nyomán készült. Néhány kép Albrecht Altdorfer *Maximilian császár diadalmenete (Der Triumphzug Kaisers Maximilians)* című sorozata (1512/15k) egyes darabjainak másolata. Keletkezési ideje bizonytalan; 1501 és 1700 közé tehető. Mérete (kétoldalásra nyitva): 44 × 97 cm; terjedelme: 85 kézzel festett színes kép; technikája: toll, akvarell, fedőfesték, alkalmilag arany, papír és pergamen. A kézirat feltehetőleg utólag adott címe: *Triunfo del Serenissimo Poderosísimo é invicto Emperador Romano Maximiliano I. de este nombre en el arbol Austriaco, Rey de Hungria, Dalmacia y Croacia, Archiduque de Austria etc... de quien están descritas y colocadas en esta Coleccion las acciones gloriosas de S.M. Imperial, durante su vida asi las gravas y serias, como las jocosas segun que S. M. Imperial lo ha manifestado de viva voz*. (A hosszú cím – tévesen, de legalábbis vitatható módon – úgy tünteti fel I. Miksát, mint aki Magyarországnak is királya.) Közli: Spanyolország Nemzeti Könyvtára (Biblioteca Nacional de España).

ZÁSZLÓK, LOBOGÓK, NEMZETI SZÍNEK [90–91. oldal] – *Húsz zászló*: azon államok jelei, amelyek tudósai az amerikai nagyenergiájú részecskefizikára specializálódott laboratórium, a *Fermilab* (Batavia, Illinois) munkatársai. Fotó: „Meridith112”. – *Egy égő zászló*. Ki gyűlöl kit, és miért? Fotó: Steve Rhodes. – *Légiparádé*: az olasz csapat (*Frecce Tricolori*). Fotó: Airwolffhound (Hertfordshire). – Jasper Johns: *Zászló*. 1954/55, enkauszitika technika, olaj, rétegelt lemezre szerelt szövet, kollázs, 107.3 × 153.8 cm. Modern Művészetek Múzeuma (MoMA), New York. – Pinczehelyi Sándor: *Disznó rajz*. 1983, olaj, kréta, vászon, 140 × 300 cm. Magántulajdon. Forrás: Kovalovszky Márta: *Pinczehelyi Sándor*. Pécs, Pécsi Galéria, 2010. 126. – *Mariupol* az orosz–ukrán háború kitörése előtt és után. Az eredetileg azúrkek városjelző felirat először, még az orosz–ukrán háború kitörése előtt egy sárga sávval kiegészítve ukrán nemzeti színekre változott; a gyakori jelszó ez volt: „Mariupol! Ukrajna és az ukránok nem engednek!” A háború idején – járőröző katonák mellett – a kék fehér és vörös kiegészítést kapott, s ezzel az orosz trikolor színeire váltott; hogy az így közzétett kép felirata ez legyen: „Orosz katonák járőröznek Mariupolban, 2022. június 12.” Fotó (előtte) Kevin Bietry „` ♣ ` ♣ ” és (utána) Yuri Kadobnov / AFP (*Télex*, 2022. június 18.). – *Eltérő harcmodor*: hivatalos *izraeli zászlók és palesztin „rugdalózó-lobogók”* Jeruzsálem óvárosában. Fotó: Takács Péter, 2018.

- ÁLLAMHATÁROK ÉS ÁLLAMOK KÖZÖTTI FALAK** [92–93. oldal] – A Holdról nem látszik, mégis gigantikus: a *kínai Nagy Fal* három szekciója: Gubeikou, Jinshanling, Simatai. Fotó: Overexposed. – Banksy: *Karácsonyi történet – Mária és József Palesztinában*. 2010, internetes mém. – *A berlini fal és a Brandenburgi kapu* egy hűvös reggelen, 1990 előtt... Fotó: John Walton. – *Belgium: városi államhatár*, a holland Baarle-Nassau és a belga Baarle-Hertog között. Fotó: „Jérôme 2001”, Bánhidi Norbert és Stephen Eustace. – *A belfasti „békefal”*. Fotó: Jason MacMahon. – *A berlini fal* 1990 után (valójában 2015-ben). Fotó: Stefano Lista.
- ÁLLAMNEVEK. ÁLLAMI JELMONDATOK** [94. oldal] – Jaune Quick-To-See Smith: *Államnevek*. 2000, olaj, vászon, kollázs és vegyes technika, 121.9 × 182.9 cm. Smithsonian American Art Múzeum. © Jaune Quick-To-See Smith. Fotó: Steven Zucker. – A párizsi René Descartes Egyetem bejárata a francia állam *Liberté, égalité, fraternité* jelmondatával, 2007-ben. Fotó: Luis Argüelles.
- ÁLLAMI KITÜNTETÉS:** *Szent István-Rend, 1938-tól Magyar Királyi Szent István Rend, 2011-től Magyar Szent István-rend* [95. oldal] – Barabás Miklós: *Józsefnádor a Szent István-Rend ornátusában*, háttérben Pest látképével. 1846, olaj, vászon, 234 × 198 cm. (A rend ornátusa 1764-től zöld bársonypalást széles gallérral, a szélén és ujjain gazdag arany tölgyfalevél-díszítéssel, hermelinutánzat-béléssel; bársonyból készült bíbor alsóköntössel, amelyet hermelinutánzattól készült magas kalpak egészít ki, a homlokokon fehér gémtollal.) Magyar Nemzeti Múzeum. Forrás: Magyar Nemzeti Múzeum honlapja. – *A rend csillaga és nagykeresztje*. A XIX. század első fele, Joseph Biedermann és Anton Biedermann főékszerészek munkája. A csillag aranyba állított gyémánt, smaragd és rubin, középkorongján magyar címerelemek és Mária Terézia nevének kezdőbetűi, 10.4, illetőleg 8.3 cm. A nagykereszt felirata: Publicum Meritorum Praemium (kb. az érdemek nyilvános jutalma). Birodalmi Kincstár, © Kunsthistorisches Museum, Bécs. – Ede Heinrich: *Ferenc József a Szent István-Rend nagykeresztjével, a rend ornátusában*. 1868, olaj, vászon, 244 × 145 cm. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest. – A kitüntetés *Munkácsi Mihálynak* adományozott *kiskeresztje*. Gödölle Mátyás – Pallos Lajos (szerk.): *Szent István lovagjai. Kiállítási katalógus*. Budapest, Magyar Nemzeti Múzeum, 2014. – A kitüntetés *Horthy Miklósnak* adományozott *csillaga*. Zeidler Sándor összeállítása a „vitezirend.hu” honlapon. – *Arany János kitüntetése*. Fantáziafotó. – A 2011-ben újraalapított *Magyar Szent István-rend keresztje és csillaga*. Fotó: „shakko”. – *Karikó Katalin a Magyar Szent István-rend válszalagos változatával*. Forrás: Szegedi Tudományegyetem honlapja (u-szeged.hu).
- HÁBORÚ** [96–97. oldal] – *Uri standard*: a háború. Az uri standard a sumér Ur városában Leonard Woolley által 1927-ben kiasott tárgy. Funkcióját illetően még ma is bizonytalanul azonosítják: tekintik katonai jelzésnek, azaz *standardnak* és tároló „doboznak” is. I. e. 2500 körül keletkezett; anyaga fa, bitumenbe rakott, lazuritból, kagylóhéjból és karneolból készült mozaik berakásokkal. Magassága 22 cm, hossza 50.4 cm, szélessége 11.6 (lent), illetve 5.6 (fent) cm. Egyik oldalán a háború, a másikon a béke képei, a trapéz alakú rövid oldalakon állatalakokhoz kapcsolódó mitológiai jelenetek. British Museum, London. Fotó: „Ozymandias”. – Simone Martini (nak tulajdonítva): *Guidoriccio da Fogliano Montemassi ostrománál*. 1330k, freskó, 340 (170) × 968 cm. Palazzo Pubblico, Siena. Forrás: Google Art Project. – *Montemassi vára – ma*. Fotó: Bruna Muzzarelli. – *Dante szobra homokzsákok között* a kijevei Szent Vlagyimir-hegy parkjában. Forrás: *The Guardian*. 2022. október 21. Fotó: Ed Ram/The Guardian. – Genya Savilov: *Kerékpáros egy rakéta mellett* Kramatorszkban 2023. július 4-én. Fotó: Genya Savilov/AFP. – Konrad Klapheck: *Háború*. 1965, olaj, vászon, 145 × 200 cm. Kunstsammlung Nordrhein-Westfalen, Düsseldorf. © Konrad Klapheck. A festmény © Hildegard Spickenbaum *Elmélyülten* (2019) című fotóján jelenik meg, – Alexei Alexandrov: *A[z orosz–ukrán] háború 44. napja. Mariupol*. Fotó: „manhhai” / AP Photo.
- KIVÉGZÉSEK ÉS KIVÉGZŐESZKÖZÖK** [98–99. oldal] – Francisco de Goya: *Május harmadika. Madrid védőinek kivégzése*. 1814, olaj, vászon, 260 × 340 cm. Museo del Prado (Nemzeti Múzeum), Madrid. Forrás: Prado in Google Earth. – Édouard Manet: *Miksa császár kivégzése*. 1867, olaj, vászon, 252 × 305 cm. Kunsthalle, Mannheim. Forrás: *The Yorck Project (2002)*. – Pablo Picasso: *Mészárlás Koreában*. 1951, olaj, fatábla (rétegelt lemez), 110 × 210 cm. Picasso Múzeum, Malaga. © Sucesión Pablo Picasso, VEGAP. Fotó: Wikipedia. – Andy Warhol: *Kis elektromos szék* (részlet). 1967, szitanyomat, 56 × 71 cm. A kép a New York-i Sing Sing börtön „halálkamrájának” 1953. január 13-i sajtófotóján alapul, ahol az atomtítok oroszoknak való átadása miatt kivégezték Julius és Ethel Rosenberget. Fotó: Marc Whatieu. – Taquito King: *Játék-guillotine: „Szabadság, egyenlőség, testvériség vagy halál!”* Fotófantázia: Taquito King. – Szervátiusz Tibor: *Tüzes trónon*. 1968/72, forrasztott és hegesztett vörösréz, vas és fa, 314 × 182 × 100 cm, 630 kg. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest. Forrás: *Új művészet*. 2016/9. sz. 41. Fotó: Berényi Zsuzsa.
- HOLOKAUSZT, GENOCÍDIUM ÉS AZOK EMLÉKEZETE** [100–101. oldal] – Benda Iván: *Záchor / Emlékezz!* (fotómontázs). Forrás: *Szombat Online*. 2022. június 10. – Marcia Annenberg: *Babij Jar / Bosznia*. Forrás: Marcia Annenberg honlapja (mannenberg.com). Részletei ismeretlenek. – *Haláltábor*. Lego-kompatibilis műanyag játékgurák, melyek Zbigniew Libera *Lego. Concentration Camp* (1996) című alkotására emlékeztetnek. Fotó: „yoshix”. – Can Togay és Pauler Gyula: *Cipők a Duna-parton* (hivatalos címe szerint: *A nyilaskeresztes milicisták Dunába lött áldozatainak emlékére*). 2005. Budapest. Fotó: ismeretlen (részlet) – *A gépkocsiban XVI. Benedek pápa az auschwitz-birkenau haláltábor bejáratánál*. „Német” pápa, német autóban, náci haláltáborban... Fotó: Janek Skarzynsky / AFP. 2006. május 28. Oswiecim / Auschwitz. Getty images. A képet közli *History in Art* (szerk.: Maria Anna Potocka. Krakko, MOCÁK, 2011) is. – Stanley Saitowitz: *New England-i holokauszt-emlékmű* (részlet). 1995. Boston, Massachusetts. Az emlékmű hat üvegtoronyból áll, melyek mint gyertyák a népiértás tombolásának hat évére (1939–1945), a meggyilkolt hatmillió zsidóra és a hat fő megsemmisítő táborra (Auschwitz-Birkenau, Belzec, Chełmno, Majdanek, Sobibor, Treblinka) utalnak. A tornyok 132 üvegtoronyból állnak, melyeken a meggyilkoltak számai és a túlélőktől származó idézetek olvashatók. Fotó: Lorinc Sonnevend. – Albert Farkas, Bujdosó Ildikó, Polgárdi Ákos és mások: *Láthatatlan emlékmű* (egyéb ismert címekkel: *Névsor a fugákban*, valamint *Az egyetem mindazon polgárai emlékére, akik a zsidótörvények, a vészorszak, a második világháború áldozataul estek*). 2014. A téglafal fugáiba épített 1 × 1 cm keresztmetszetű, 200 méter hosszú bronzrudakba speciális betűtípussal beírt nevek és adatok sora, mintegy 9500 karakter terjedelemben. Budapest, Múzeum krt. 6–8., az ELTE épülete. Fotó:

Dénes Ildikó. – Arthur Tarkhanyan, Sashur Kalashyan és Hovhannes Khachatryan: *Az örmény népiptás emlékműve*. 1966/68, 44 m magas torony, egy 12 gránitsztélével körbevett építményben 1.5 m mélyen örökláng a népiptás során megölt másfél millió örmény emlékére; a kb. 100 méteres belső falon azon falvak nevei, akol a népiptás zajlott. 1995-től múzeum és emlékpark egészíti ki. Jereván, Tsitsernakaberd-hegy. Fotó: „pydum”.

MENEKÜLŐK ÉS MENEDÉKEK [102–103. oldal] – A *Kübelé-palota*, ma részben Polgármesteri Hivatal „Refugees Welcome”-felirattal. 2017. Madrid. Fotó: Andrew Barclay. – *Szocialista aktivisták* a londoni Trafalgar téren „Refugees Welcome”-táblával. 2018. Fotó: „Richard”. – Banksy: *Dream Boat – menekülők az Álomhajón*. 2015. Installáció és annak nyomán készült kispasztika. Dismaland Bemusement Park (disztópikus jellegű pop-up tematikus park, Disneyland nevét idézve), Weston-super-Mare, Somersetsshire. Fotó: Help Refugees. – *Leszbozi mentőmellények a berlini Konzerthaus oszlopain*. A Kínából menekült kortárs művész, Aj Vej-vej installációja. 2016. Berlin, Gendarmenmarkt tér. Fotó: „riesebusch”. – *Friedrich Schiller emlékműve* (alkotója: Reinhold Begas) Aj Vej-vej installációja előtt. A háttérben egy felfújható gumicsónak „Safe Passage” felirattal. Fotó: „riesebusch”. – *Berlini óvodások sétája* a Konzerthaus előtti Gendarmenmarkt téren, 2016-ban. Fotó: „riesebusch”.

ÁLLAM ÉS FORRADALOM & A FORRADALMAK EMLÉKEI: A FORRADALOM-TEREK [104–105. oldal] – *Múzeumlátogatók a Louvre-ban* Eugène Delacroix *A szabadság vezeti a népet* című festménye (1830) előtt. 2012. Fotó: Gruffydd Thomas. – *Gigi Ibrahim Egyiptomban*, az arab tavasz idején (a „Nők a forradalomban” című sorozat része). 2011. Fotó: Al Jazeera English. – Marc Chagall: *Forradalom*. 1937, 1958, 1968, olaj, vászon, 63.5 × 115 cm. Magántulajdon (Svájc). Fotó: Tatiana Gorbutovich. – *Vidám sétakocsikázás* amerikai oldtimerrel *a havannai Forradalom téren* a José Martí-emlékmű előtt, ahol korábban Fidel Castro tartotta hosszú beszédeit. 2017. Fotó: Tom Kilroy. – *Totul e minunat – Minden csodálatos!* Telefonfülke Ceașescu utaló plakáttal a bukaresti Forradalom téren. 2016. Fotó: Miranda Ruiter. – *Kommunista asszony a moszkvai Forradalom téren*, egy tüntetésen, 97 évvel az 1917-es forradalom után. 2014. Fotó: Domenico Solimeno.

ÁLLAM ÉS EGYHÁZ [106–107. oldal] – Ismeretlen alkotó: *A világi hatalom és a lelkek feletti uralom – állam és egyház – harmóniája*. 1190-es évek, falikárpit. Schlossmuseum, Quedlinburg. Fotó: Web Gallery of Art. – *Fort Ross*: állam és egyház viszonya a régi Kaliforniában. Néha lőttek is. Fotó: Miwok. – *Kedves Elvtársak! Íme a „nép ópiuma”!* Egy „ott felejtett” Lenin-szobor a szibériai Tomszokban, 2014-ben. Fotó: Marco Moerland – A maga módján minden torony az ég felé törekszik, de *Sienában* ezt egymástól távol teszik. 2012. Fotó: Jörg Bittner Unna. – *„Fej-fej mellett”*, de egymástól némi távolságra, 2008. Fotó: Ryan K. – *Tornyok versengése* Berlinben. 2012. Fotó: Janko Luin.

TRIANON [108–109. oldal] – *A Nagy-Trianon-palota*. Fotó: „Dom”. – *A magyar küldöttség érkezése* a békeszerződés aláírására Benárd Ágost(on) vezetésével, egy francia, egy brit és egy olasz tiszt kíséretében, a francia díszszázad előtt elhaladva, 1920. június 4-én. Forrás: Gallica / francia Wikipédia (Traité de Trianon). – *A békeszerződés aláírása után* Benárd Ágost és Drasche-Lázár Alfréd a kerti lépcsőn *távozik* a palotából. Forrás: Agence de presse Mondial Photo-Presse / magyar Wikipédia (Trianoni béke). – A Nagy-Trianon-palota *kerti lépcsője*, ma. Fotó: „frediquessy”. – *Bárányok* a kastélyparkban. 2022. Fotó: „lilidebretagne”. – A magyar–román határ 1922-es *határkijelölő köve* Csengernél. Fotó: Kelenbp(?). – *A magyar békeszerződés aláírása* a Nagy-Trianon-palota Cotelle-termében (1920. június 4.). Fotó: Ministère des Affaires Étrangères, Archives Diplomatiques. A nonchalance-ra utaló megjegyzés kontextusa: Benárd Ágoston visszaemlékezései, vö. *Új Nemzedék*. XII. évf. 1930. június 4. 125. sz. 1. és Vizi László Tamás: *A trianoni ceremónia. Emlékeztető* [Hódmezővásárhely]. 2017. 1–2. sz. (23–41) 38. – A *Cotelle-terem 2010-ben (csillárokkal) és 2018-ban (csillárok nélkül)*. Fotó: Vincent Brassinne és Kirk K. – *Tiltakozás Trianon ellen* – trikolórral, árpás sávos zászlóval és karikás ostorral, 2010. Fotó: Huszti István / *Index* (2010. június 4.). – Emlékezés, számvetés a *Nemzeti összetartozás emlékhelyén*. Zimay Balázs – Mohácsi Sándor: *Trianon-emlékmű*. 2019/20. Budapest. Fotó: Kóbor Pál.

II. RÉSZ:

TÖRVÉNY, JOG, IGAZSÁGOSSÁG – A JOG MEGJELÉNÍTÉSE

NYITÓKÉP [110–111. oldal] – Alfredo Ceschiatti: *Az igazságosság szobra* a Brazil Szövetségi Köztársaság Legfelsőbb Bíróságának Oscar Niemeyer által tervezett épülete, az Igazságügyi Palota (*Palácio da Justiça*) előtt. 1961, gránit, 330 × 148 cm. Brazíliaváros. Fotó: „fredygs”.

TÖRVÉNYKÖNYV ÉS TÖRVÉNYTÁBLA [112–113. oldal] – Rembrandt Harmenszoon van Rijn: *Mózes összetöri a törvénytáblákat* (más ismert címe szerint: *Mózes a Tízparancsolattal*). 1659, olaj, vászon, 168.5 × 136.5 cm. Gemäldegalerie, Staatliche Museen, Berlin. Fotó: Google Arts & Culture. – Ismeretlen alkotó: *Mózes-fej törvénykönyvvel*. Mosonmagyaróvár, Járásbíróság utcafronti terasza, ismeretlen év, műkő. – Ismeretlen alkotó: *Mózes törvénykönyvvel*. Siklósi Járásbíróság épületének külső sarka. Közölve: *Bírósági épületek Magyarországon. Court Buildings in Hungary. Gerichtsgebäude in Ungarn*. Szerk.: Dercsényi Balázs, terv.: Déri Erzsébet – Nagy András. Budapest, HG & Társa Kiadó, 1993 (A továbbiakban: *Bírósági épületek*, 1993). 91. Fotó: Bernáth Alex. – Eugène Delacroix: *Justinianus a törvényeit szövegezi*. *Vázlat*. 1826, olaj, vászon, 56 × 47 cm. Metropolitan Művészeti Múzeum, New York – Musée des Art Décoratifs, Párizs. Forrás: a MET honlapja (metmuseum.org). (A festmény végleges változata a Párizsi Kommün idején egy tűzvészben megsemmisült.) – Eugène Guillaume: *Napóleon, a törvényhozó*. 1858/59, patinázott gipsz, 180 × 86 × 52.5 cm. Fondation Napoléon (a Musee d’Orsay-nak kikölcsönözve), Párizs. Fotó: Indranil Chakraborty. – Paul Baudry: *A törvény apoteózisa*. 1881, mennyezeti dekoráció, olaj, 610 × 470 cm. Párizs, y Semmitőszék nagykamrájának mennyezete. Forrás: courdecassation.fr.

- PARAGRAFUS** [114. oldal] – *Collegium Iuridicum*. A Łódzi Egyetem felülről paragrafust formáló jogi kari épülete, légifotó. Forrás: Wkm. Fotó: Tomasz Stańczak. – Blasius Spreng: *Paragrafus-lovas* [számáron, menetiránynak háttal] a mainzi karneváli szökőkútton. 1967. Fotó: HEN-Magonza. – Blasius Spreng: *Karneváli szökőkút* (kb. 200 tréfás figurával). 1967. Mainz, Schillerplatz. Fotó: „godran25”. – Franz Radziwill: *Beszélgetés egy paragrafusról*. 1929 és 1960 között. Tate Modern (George Economou Collection), London. Fotó: „f1jherbert”.
- MÉRLEG** [115. oldal] – *Mérlegmozaik* a washingtoni Kongresszusi Könyvtár falán. Fotó: „Ted”. – *Mérleg férfikézben*. Motívum a Fővárosi Törvényszék Katonai Tanácsán, a „magyar Bastilles”-ban (homlokzati ornamentikák, Fő u. 70–78.) Forrás: OBH Rosch Gábor. – *Mérleg levélkoszorúval*. A San Francisco-i Earl Warren State Office Building egyik díszítőeleme, 1992. Fotó: „eric”. (Közzli még a Judicial Council of California *Administrative Office of the Courts* című kiadvány is, San Francisco, 2006, 8.) – Graham Ibbeson: *Az igazságosság mérlege*. 1990, bronz, 120 (talpazattal 2.31) × 80 × 80 cm. Middlesbrough, a Járásbíróság udvara. Fotó: Thomas Gorman. – *Mérleg és fasces* a berlin-moabiti bíróság bejáratának oszlopán. XIX. század vége, vas épületszerkezet. Berlin. – Ismeretlen alkotó: *Rendhagyó szárnyas kerub az igazságosság mérlegén*. Wawel (Királyi Vár), Krakkó. – *Isten áldja az igazságot!* Mészköbe faragott felirat egy régi *skóciai mázsálóház*, jelenleg néprajzi múzeum ajtaja felett, Ceres. Fotó: Fife Museums Forum. – Charles Williams: *Az igazságosság mérlege*. 1802, kézzel színezett rézkarc, 23.8 × 37.5 cm. Yale Center for British Art.
- KARD, PALLOS, PAJZS, PELTA** [116–117. oldal] – *Pelta mérlegdíszítéssel* a *Cour de Cassation* egyik termében. Párizs. Forrás: courdecassation.fr. – *Márvány-pelta*, maszkkal, állatfigurákkal. Pompei, Casa del Citarista (Apolló háza). Fotó: Gene Spesard. – *Roland-szobor Brémában*, pallossal és pajzzsal (1404), turistacsalogató szappanbuborékok között. Magassága: 5.5 m, talpazattal és cibóriummal 10 m. A lovag pajzsának felirata fríz nyelven: „Vryheit do ik ju openbar l d’ karl vnd mēnich vorst vorwar l desser stede ghegheuen hat l des danket god’ is mī radt.” Magyarul kb.: „Közhírré teszem azt a szabadságot, l amit Károly és néhány korábbi fejedelem l ennek a helységnek adományozott, l Istennek adjunk hálát, tanácsolom.” Fotó: „bdvd90”. – *A ragúzai (dubrovniki) Roland-szobor pallossal* a délszláv háború után felújítva. Fotó: Alain Gicart. – *A hágai Békepalota öre*, díszes pallossal. Fotó: Roel Visnants. – *Old Sessions House*: egy egykori bírósági tárgyalóterem bejárata három szablyával. Clerkenwell, London. Fotó: Julian Walker.
- FASCES** [118–119. oldal] – Ismeretlen alkotó: *Justitia* fassessel. Holdpalota (Palacio de los Luna, korábban Audiencia Real-palota, jelenleg Aragóniai Fellebbviteli Bíróság), Zaragoza. Fotó: „Emilio”. – Három ókori eredetű *fasces* oroszlánfejekkel az i. e. I. században épült *Teatro di Marcello* falán. Róma. Fotó: HEN-Magonza. – *Fasces* oroszlánszájban, Sheldonian Theater. XVII. század. Fotó: John Hackstone – Stilizált lámpa a Kúrián. Budapest. Forrás: az OBH honlapja, „fenyarban6” címmel. Fotó: Hatvani Tiborné. – Egy egykori *ókori magisztrátus síremlékének* részlete. Museo Lapidario Maffeiiano, Verona. Forrás: Twitter: Gareth Harney / OptimoPrincipi. Twitter (twitter.com). – Maróti Géza és Seenger Béla: *Vázsonyi Vilmos síremléke*. 1927. Budapest, Salgótarjáni utcai zsidó temető. Fotó: Göröntsér Vera. – Battista Dossi: *Justitia* (mérleggel és fassessel). 1544, olaj, vászon, 220 × 105.5 cm. Régi képtár (*Gemäldegalerie Alte Meister*: „Zwinger”), Drezda.
- MAIN DE JUSTICE, BÍRÓI PÁLCA, BÍRÓI BOT** [120. oldal] – *Bírói pálca* (bot) Kismartonból. Magyar Zsidó Múzeum és Levéltár. Forrás: collections.milev.hu. – *Bírói pálca* (bot) Dunapatajból. Magángyűjtemény. Forrás: Néprajz és jog (A bírói pálca.pdf), lásd: files.neprajzesjog.hu. – *Relief a hannoveri városházán*. Fotó: Bernd Schwabe. – *Francia regáliák a XVI. századból*: XI. Lajos main de justice-szel és jogarral. A kép Jean du Tillet *Recueil des rois de France* című illusztrált kéziratát díszíti; alkotója II. Henrik francia király hóráskönyvének illusztrátora. 1545 és 1547 (1570) között, pergamen. Franciaország Nemzeti Könyvtára (Bibliothèque nationale de France, a továbbiakban: BnF), Párizs. – *Francia regáliák François Roger de Gaignières gyűjteményéből*, melyet maga a gyűjtő vagy titkára, Louis Boudan rajzolt. XVII. század vége, XVIII. század eleje, akvarell. A képen az ún. Nagy Károly-féle, valójában azonban V. Károly-féle jogar, valamint az ún. Saint Denis-gyűrűvel kiegészített *main de justice* látható. A jogar a Saint-Denis apátsági templom kincstárában ma is megtekinthető, a *main de justice* elveszett, miként a másolata is, amelyet Napóleon készíttetett a császárrá koronázásához; ez utóbbi „bal kezés” másolata azonban a párizsi Louvre-ban ma is megtekinthető. Forrás: BnF, Gallica (gallica.bnf.fr).
- TÁRGYALÁSVEZETŐ KALAPÁCS (GAVEL)** [121. oldal] – *Tárgyalásvezető kalapácsok* (1) az ENSZ Közgyűlésén: „Thor kalapácsa”, amely Sigríður Jóna Kristjánsdóttir fafaragó alkotása, (2) az ENSZ különböző szakosított szervezeteiben, (3) a Minnesota Judicial Centerben, valamint (4) a szokványos bíróságokon. Fotó: (1) Mark Garten, (2) Facebook: Model United Nations of the Russian Far East, (3) „Jonathunder”, (4) Kapospont (kapos.hu). – Andrew Scott: *Tárgyalásvezető kalapács mint medencedísz*. 2008, rozsdamentes acél. Az Ohio Justice Center előtt, Columbus. Fotó: (nyáron) Orman Hall; (téli) Andrew F. Scott.
- FÁKLYA. PÁLMAÁG** [122–123. oldal] – *Justitia fákllyával* és római táblával a texasi Beeville Járásbíróságának kupoláján. Fotó: „courthouslover”. – *Katonai bemutató* a texasi Beeville Járásbírósága előtt. Fotó: „sfroehlich1121”. – *Justitia karddal és pálmaággal*. *Miniatura Lactantius Divinae Institutionesének* francia fordítását megjelentető kódexből. Franciaország Nemzeti Könyvtára (BnF), Cod. lat. 1671. Fol 127v, Párizs, 1525. Forrás: *Recht und Gerechtigkeit im Spiegel der europäischen Kunst*. Szerk.: Wolfgang Pleister – Wolfgang Schild. Köln, DuMont Buchverlag, 1988 (a továbbiakban: *Recht und Gerechtigkeit*, 1988). 112.
- A JOGGAL KAPCSOLATBA HOZOTT ÁLLATSZIMBÓLUMOK** [124–126. oldal] – *Bagoly* a kaposvári Igazságügyi Palota (Törvényszék) lépcsőházának egyik stukkódíszeként. Fotó: Bálint Imre (*Szecessziós Magazin*). – *Oroszlán* a Kúria jelenlegi épületének bejáratánál. Forrás: az OBH honlapja. Fotó: Turcsány Edina. – *Kígyó* Bostonban. Díszítőelem a Suffolki Járásbíróság (Boston, Mass.) bejárata felett. Fotó: Nathan Arrington. – *Xiezhí Kínában*. Bronz xiezhí-tömjénfűstőlő a Ming-dinasztia korából (XIV–XVII. század). Fotó: Network of virtual museums (virtumuse.com), „Iconography of Chinese Creatures”. – *Strucc* Firenzében. Luca Giordano: *Justitia diadala*. Mennyezetfestmény a firenzei Palazzo Medici-Riccardi egyik termében. Fotó: The Yorck Project,

2002. (10.000 Meisterwerke der Malerei. DVD-ROM. Directmedia Publishing GmbH.) – *Justitia kígyóval*. Peter Paul Rubens: Az igazságosság allegóriája (vázlat). 1625 körül, olaj, fatábla, 65 × 44.5 cm. Noortman Master Paintings, Maastricht. – Oroszlán *Ulm bíróságának bejárata előtt*. Fotó: Uwe Aranas. – *Díszítőelem kígyóval*, tükörrel és koszorúval Jean-Jacques Feuchère *A jog allegóriája* című szobrának talapzatán (Párizs, a Bourbon-palota előtt). – *Indiai majombíró* a bombayi Legfelsőbb Bíróságra vezető úton. Fotó: „Misha Talavera” blog: Monkey Judge India és „Playing with memories” blog: Bombay High Court Múzeum. Közölve a következő kiadványban is: *The Art of Law. Artistic Representations and Iconography of Law and Justice in Context, from the Middle Ages to the First World War*. Szerk.: Stefan Huygebaert – Georges Martyn et al. Springer, 2019. 448. – *Xiezi* egy Ming-dinasztia korabeli, vagyis a XIV–XVII. század közötti időből származó szamuráj rangjelző szöttesen (buzin). Fotó: Network of virtual museums (virtumuse.com), „Iconography of Chinese Creatures”. – *Bagoly „fascés-ágon”*. Ablakdíszítés a Győri Törvényszéken. Forrás: *A Győri Törvényszék épületei képekben*. Szerk.: Máté Kinga – Sándor Viktória. Győr, Mila Print, 2014. 2. Fotó: Árvai V. et al.
- KOSZORÚ** [127. oldal] – Giorgio Vasari: *Az igazságosság allegóriája*. 1543 (alkotói keltezés nélkül), olaj, fatábla, 352 × 252 cm. Capodimonte Múzeum, Nápoly.
- A TÖRVÉNY SZEME** [128–129. oldal] – *Nova Constellatio* pénzérme (a dollár előtti amerikai fizetőeszköz). Amerikai Egyesült Államok. – Georg Adam Struve *Syntagma juris prudentiae. Secundum ordinem Pandectarum concinnatum* című könyvének előzéklapja; megjelent: Frankfurt–Lipcse, B. J. Hofmann örökösei, 1718. Fotó: Yale Law Library. – *A Moabiti Kerületi Bíróság épületdíszje*. 1906. Közli José María González García: *The Eyes of Justice*. Frankfurt am Main, Vittorio Klostermann, Recht als Kultur 13, 2017. 14. – A hannoveri *Juristische Zeitung* címlapja. 1832. – *Mérleg, koszorú, a törvény szemével*. 1852, márvány díszítőelem Jean-Jacques Feuchère *A jog* című szobrának talapzatán, Párizs, a Bourbon-palota előtt. – A „törvény szeme” *az amerikai szabadságkömüves folklórban*. Festett ládafedő, XIX. század. Bullock Texas State History Museum (Austin) és American Folk Art Museum (New York). Forrás: American Folk Art Museum (folkartmuseum.org). – Nicolas Henry Jeaurat de Bertry: *A forradalom allegóriája Jean-Jacques Rousseau medalion-portréjával*. 1794, olaj, vászon, 57.5 × 43 cm. Carnavalet Múzeum, Párizs. Forrás: Col. Milquetoast’s Blog: colmilquetoast.blogspot.com.
- A HÓRÁK: EUNÓMIA, DIKÉ ÉS EIRÉNÉ** [130–131. oldal] – A szakállas *Dionüszosz vezeti a hórákat: Eunómiát, Dikét és Eirénét*. Görög dombormű római kori másolata. I. század, 32 × 44 cm. Louvre, Párizs. Fotó: „Jastrow” 2005 és Aldemar Suarez. – Hermann Rosse: *Eunómia* (a Törvény, a Jó Rend), *Diké* (az Igazságosság) és *Eiréné* (a Béke istennője), az utóbbi Plútóval. 1905/10 körül, Békepalota (a lépcsőházi mennyezet dekorációi), Hága. Forrás: vredepaais.nl/herman-rosse. – *Eiréné, a Béke, karján a kis Plútóval*, a gazdagság, a vagyon megszemélyesítőjével. Glyptothek, München. Fotó: Miguel Hermoso Cuesta. – Ludwig Knaus: *A Béke (Eiréné)*. 1850 és 1888 között, olaj, vászon, 346 × 127 cm. Eredetileg Kunsthandlung Honrath & van Baerle, Berlin, majd The Metropolitan Museum of Art, New York, jelenleg magántulajdon (Japán). Fotó: Sotheby’s, London, 2017.
- ASTRAEA. THEMIS. NEMEZISZ. DIKÉ, DIKÉ ÉS AIDIKÉ** [132–135. oldal] – Salvator Rosa: *Astraea visszatérése*. 1640/45, olaj, vászon, 139.5 × 209 cm. Szépművészeti Múzeum, Bécs. Forrás és fotó: Kunsthistorisches Museum. – Jacques Berger: *Astrea diadala*. 1812/15, mennyezeti freskó a Nápoly melletti Bourbon királyi palota diplomáciai szalonjában. Caserta, Campania. Fotó: Anna Riboldi. – *Themis Aigeuszal*. Vörösalakos ivótál. I. e. 440/430 körül, előkerült a dél-itáliai Vulci romjai közül; átmérője 32 cm, a képé 17.5 cm. Altes Museum, Berlin. Forrás: <https://doi.org/10.11588/digit.689#0016> (Altes Museum, Berlin). – *Themisről alkotott XX. és XXI. századi elképzelések*: 1. Maria Papaconstantinou: *Themis*. 1987, bronz. Brisbane (Ausztrália), Queensland állam Legfelsőbb Bírósága előtt. Fotó: Rae Allen. – 2. Carlos Maximiliano Fayet: *Themis*. 2013/05, magassága 9 m. Porto Alegre (Brazília), a Palácio da Justiça épületének falán. Fotó: Floriano Cathala. – Pierre-Paul Prud’hon: *Az igazságosság (Justitia) és az isteni bosszúállás (Nemezis) üldözi a bűnt*. 1808, olaj, vászon, 244 × 294 cm. Louvre, Párizs. – Ptollanibus: *Nemezis*. II. század (előkerült Egyiptomban), 86 cm, márvány. Louvre, Párizs. Fotó: Marie-Lan Nguyen. – Khairesztratosz: *Themis*. I. e. 300/280 körül, pentelei márvány; kiásva a rhamnontei Nemezisz-templom romjai közül; magassága 222 cm. Nemzeti Archeológiai Múzeum, Athén. Fotó: Ricardo André Frantz. – *Fogadalmi sztélé Nemezisznek*. I. e. IV–III. század. Archeológiai Múzeum, Dion. Fotó: Egisto Sani. – *Diké legyőzi Aidikét*. Attikai vörösalakos váza. I. e. VI. század (520 körül). Szépművészeti Múzeum, Bécs. Forrás: *Recht und Gerechtigkeit*. Idézett kiadás, 1988. 15.
- JUSTITIA** [136–137. oldal] – Raffaello Sanzio: *Justitia*. 1509 és 1513 között, mennyezeti freskó, a medalion átmérője kb. 180 cm. Raffaello stanzái, Stanza della Segnatura, Vatikáni Palota. Fotó: Robert Wash. – Hans von Aachen: *Justitia*-variációk: *Az igazságosság allegóriája*; a cím gyakori kiegészítése: *Az igazság győzelme az igazságosság védelme alatt*. A bal oldali: 1598, olaj, réztábla, 56 × 47 cm. Alte Pinakothek, München. Forrás: *The Yorck Project. Directmedia. A jobb oldali: 1598 előtt, olaj, réztábla, 60 × 49.8 cm. Művészeti Intézet, Detroit. Forrás: Detroit Institute of Art honlapja: dia.org. – A igazságosság istennője – különleges megvilágításban*. Strobl Alajos: *Justitia*. 1896, magassága 3 m; eredetileg egy tömbből faragott carrarai márvány, néhány eleme utólag cserélve. Korábban a budapesti Igazságügyi Palota, jelenleg a Kúria épülete, Budapest. Forrás: *Magyarország bíróságai és ügyvédségei az ezredfordulón*. Szerk.: Zinner Tibor. Debrecen, Blende, 2001. 10. Fotó: Hapák József.
- JUSTITIÁK MINT ERÉNYEK, ISTENNŐK ÉS ISTEN LÁNYAI** [138–139. oldal] – Giovanni Pisano: *Justitia Brabanti Margit síremlékéről*. 1315, márvány, 102.5 cm. Galleria nazionale di Palazzo Spinola, Genova. Forrás: Artsupp: artsupp.com. – Ismeretlen alkotó: *Justitia II. Kelemen pápa szarkofágján*. 1047/1237. Szent Péter- és Szent György-székesegyház, Bamberg. Forrás: Wikiwand (Papstgrab). Fotó: Immanuel Giel. – Ismeretlen alkotó: *Justitia*-ábrázolás a *Szent Márk-székesegyházban*. 1100-as évek. Mennybenmenetel-kupola, Velence. Forrás: art.com. No. b13244. – *Ereklyetartó a Maas (Meuse) völgyéből*. 1160 körül. Magángyűjtemény. Forrás: *Recht und Gerechtigkeit*. Idézett kiadás, 1988. 43. – Domenico Beccafumi(nak tulajdonítva): *Justitia*. 1570, olaj, vászon, 161 × 151 cm. Szépművészeti Múzeum, Lille. Forrás: Palais des Beaux Arts de Lille. Musenor (webmuseo.com). – Claude Fran-

chomme: *Justitia*. 1718, festett (aranyozott) fa, 151 cm. Eredetileg Rihour-palota, Salle du Conclave, később l' Hospice Comtesse, jelenleg múzeum, Lille. Forrás: Lille Presse Agence: lillepresse.fr (2015. január 21.).

JUSTITIÁK MINT ERÉNYEK, ISTENNŐK ÉS ISTEN LÁNYAI (2) [140–141. oldal] – Antonio Verrio: *Anna királynő mint Justitia*.

1700 és 1705 között, mennyezeti freskó. East Molesey, Surrey, Hampton Court-palota, Richmond upon Thames, London. Fotó: Paul Dykes. – Joshua Reynolds: *Justitia*. Tanulmányterv. 1778, olaj, vászon. Thomas Agnew and Sons, Ltd. A kép egy ólomüveg ablakhoz készült mint tanulmány, mely az oxfordi New College kápolnájának előterében látható. Forrás: Judith Resnik – Dennis Curtis: *Representing Justice. Invention, Controversy, and Rights in City-States and Democratic Courtrooms*. New Haven, Yale University Press, 2011. 16. színes tábla (documents.law.yale.edu). Megjegyzés: a Reynolds-féle *Justitia* alighanem egy másik, 1777-es jelzésű változatának reprodukcióját közli a kötetében Desmond Manderson: *Danse Macabre. Temporalities of Law in the Visual Arts*. Cambridge, Cambridge University Press, 2019. 2.1. színes tábla; ennek jellemzői: 223,5 × 83 cm, Somerley Estate, Hampshire, Lord Normanton gyűjteménye. – Id. Lucas Cranach: *Igazságosság*. 1537, olaj, fatábla, 72 × 49,6 cm. Fridart Stichting, Amszterdam. Forrás: Musée du Luxembourg, Párizs (Wikipédia). Korabeli másolata (73 × 48,5 cm) a finnországi Vaasa Österbotten múzeumában látható. – Corrado Giaquinto: *Az igazságosság és béke allegóriája*. 1753/54, olaj, vászon, 216 × 325 cm. Museo del Prado, Madrid. Forrás: Web Gallery of Art. – Paolo Veronese: *Justitia és Pax hódolatát fejezi ki Velencének*. 1575/78, mennyezeti-festmény. Velencei Dózse-palota, Sala Del Collegio (Tanácsterem). Forrás: *Recht und Gerechtigkeit*. Idézett kiadás, 1988. 147. (A képről már Veronese műhelyében és később is számos másolat készült.)

JUSTITIÁK MINT ERÉNYEK, ISTENNŐK ÉS ISTEN LÁNYAI (3) [142–143. oldal] – Cola Petruccioli: *Az igazságosság allegóriája*.

1380/90, leválasztott, majd restaurált freskó, 315 × 72 cm. Szépművészeti Múzeum, Budapest. Forrás: Szépművészeti Múzeum. – Köllő Miklós: *Igazságosság*. 1900. Budapest, Országház. Forrás: Kelecsényi Kristóf Zoltán: *Az Országház szobrai*. Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2017. 81. – Ismeretlen alkotó: *Négy erény: Prudentia, Temperantia, Fortitudo, Justitia*. XV. század közepe, második fele, falfestmény, 4 × 5 méter. Nemzeti Múzeum Vármúzeuma, Esztergom. Forrás: Nemzeti Múzeum Vármúzeuma, Esztergom. – Lotz Károly: *Justitia*. A *Justitia diadala* című kép részlete. 1896. Budapest, Törvénykezési Palota. Forrás: Bagyinszki Galéria. Fotó: Bagyinszki Zoltán. – Vajda Zsigmond: *Mátyás igazságot tesz*. 1899/1900, mennyezeti-festmény. Budapest, Országház. Forrás: Bojtos Anikó: *Az Országház falfestményei*. Fotó: Bencze Kovács György és mások. Budapest, Országgyűlés Hivatala, 2016. 39. – Vajda Zsigmond: *Az igazságosság allegóriája*. 1899/1900, mennyezeti-festmény. Budapest, Országház. Forrás: *Az Országház falfestményei*. Idézett kiadás, 2016. 92. – Pompeo Batoni: *Justitia és Pax átölelik egymást*. 1745 körül, olaj, vászon, 99,5 × 75 cm. Pannonhalmi Főapátság Képtára, Pannonhalma. Forrás: MúzeumDigitár (<https://hu.museum-digital.org/>). Fotó: Mudrák Attila.

JUSTITIA – ERÉNYBŐL AZ INTÉZMÉNYI REND BIZTOSÍTÁSA FELÉ [144–145. oldal] – Albrecht Dürer (nek tulajdonítva): *Egy bolond beköti Justita szemét*.

Metszet Sebastian Brant *Narrenschiff* című könyvében. 1494, metszet, (a teljes lap) 36,5 × 29,7 cm. Magángyűjtemény. Forrás: *The Art of Law. Three Centuries of Justice Depicted in the Groeningemuseum*. Bruges (2016. október 28. – 2017. február 5). Szerk.: S. Huygebaert – G. Martyn et al. Tielt, Lannoo Kiadó, 2016. 181. – Albrecht Dürer: *Sol Iustitiae – Az igazságosság napja* (szabad fordításban: *Igazságosság-nap*). 1499/1501, rézmetszet, 10,6 × 7,7 cm. Rijksmuseum, Amszterdam és Nemzeti Művészeti Galéria, Washington. Fotó: National Gallery of Art. – Jacob (Jacques) de Gheyn II műhelye: *Iustitia*. 1591/95 (Antwerpen), metszet, papírnyomat; átmérő: 14,8 cm. Rijksmuseum, Amszterdam. – Id. Pieter Bruegel tollrajza alapján Philips Galé (metsző): *Az igazságosság allegorikus bemutatása – Iusticia*. 1559/60, metszet, papírnyomat, 26 × 33,5 (22,5 × 29) cm. Antwerpen. Kiadta Hieronymus Cock a *The Virtues* című sorozat (1560) részeként. Metropolitan Művészeti Múzeum, New York. Forrás és fotó: a Metropolitan Museum of Art honlapja. Megjegyzés: Bruegelnek a metszet alapjául szolgáló 1559-es tollrajza a Belgium Királyi Könyvtárában – *Bibliothèque royale de Belgique / Koninklijke Bibliotheek van België* – tekinthető meg; lásd az S II 133 707 szám alatt. Az itt közölt kép alatti felirat: „Scopus legis es, aut ut eu[m] que[m] punit emendet, aut poena | eius caeteros meliores reddet aut sublatis malis caeteri securiores viva[n]t”, azaz: „A jog célja vagy a megbüntetett személy megjavítása, vagy az ő példája révén a többiek jobbítása, avagy a gonosztevők eltávolításával annak biztosítása, hogy az emberek nagyobb biztonságban legyenek.”

A JUSTITIÁK MINT BÍRÓSÁGOK, VÁROSHÁZÁK ÉS KÖZTEREK DÍSZEI [146–147. oldal] – Enrico Quattrini: *Igazságosság a*

Törvény és az Erő között. Épületdísz a *római Igazságügyi Palota*, a Palazzo di Giustizia főbejárata fölött. 1910 körül, márvány. Fotó: Gary Todd (Xinzheng, China). – Johann Hocheisen / Georg Friedrich (Fritz) Schierholz: *Justitia a frankfurti Gerechtigkeitsbrunnen* részeként. 1611/1887, eredetileg vörös homokkő, felújított jelenlegi formájában bronz. Frankfurt, Römerberg tér. – Emanuel Pendl: *Justitia a bécsi Igazságügyi Palota* központi csarnokában. 1880/81, márvány. Fotó: Tim A. Bruening. – Szentgyörgyi István: *Justitia és Magyarország*. A *Magyar igazság kútja*, más néven *Rothermere-kút* részeként. 1928, bronz. Budapest. Fotó: Dr. Pinczés Sándor (Köztérkép). – Strobl Alajos: *Justitia*. 1882, ezüst, 50 × 27 × 50 cm. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest. Fotó: Magyar Nemzeti Galéria. – Frederick William Pomeroy: *Justitia a londoni Old Bailey* (Központi Büntető Bíróság) *kupolájának tetején*. 1905/07, aranyozott bronz, vaskereten, 3,65 (a glóbuszal együtt kb. 6) m. London. Fotó: James Cridland. – Ismeretlen alkotó: *Justitiák a nyíregyházi városháza épületének oromzatán*. 1872. Forrás: Kapinné Farkas Gyöngyi – Dezső Bálint: *A Nyíregyházi Törvényszék*. Az OBH honlapja [Bíróságtörténeti Kiállítások] – Ismeretlen alkotó: *Justitia a váci városháza épületének oromzatán*. 1764. Fotó: Csuha Istvan (Köztérkép). – Ifj. John van Nost: *Justitia a dublini vár Cork Hill-i kapuja fölött*. 1750 (1753), márvány. Dublin. Fotó: „zimmerman_jrg”.

IGAZSÁGOSSÁG ÉS IGAZSÁGTALANSÁG [148–149. oldal] – Evelin Klein: *Igazságosság*. 19??, olaj, vegyes technika, 120 × 120 cm.

Magángyűjtemény. Forrás: *Researchgate*. Fotó: *Gerechtigkeitsgefühl. Zur affektiven und emotionalen Legitimität von Normen*. Szerk.: Jonas Bens – Olaf Zenker. Bielefeld, Transcript Verlag, 2017 (borítókép). – Giotto di Bondone: *Az igazságosság*. A hét

erényt bemutató sorozat részeként. 1305, falfestmény, 120 × 60 cm. Scrovegni-kápolna, Padova. Fotó: Joe Schlabotnik. – Mellette a másik oldalon: Giotto di Bondone: *Az igazságtalanság*. A hét főbűnt bemutató sorozat részeként. 1305, falfestmény, 120 × 60 cm. Scrovegni-kápolna, Padova. Fotó: Peter Dutton. – Jens Galschiøt és Lars Calmar: *A legkövérebb túlélése (Igazságosság)*. 2002, bronz, 3,5 m. Ringkøbing kikötőjében (2006-tól). Fotó: ismeretlen. – Ismeretlen alkotó: *Igazságosság*. A velencei Dózse-palota (Palazzo Ducale) 36. oszlopfőjének a díszje. 1424 (később többször restaurálva). Fotó: Giovanni Dall’Orto. – Mellette a másik oldalon: Ismeretlen alkotó: *Igazságtalanság*. A velencei Dózse-palota (Palazzo Ducale) 12. oszlopfőjének díszje. 1424 (később többször restaurálva). Fotó: Giovanni Dall’Orto. – Jean-Marc Nattier: *Az Igazságosság megbünteti az Igazságtalanságot*; más ismert címével: *Madame Adélaïde mint Justitia*. (Megjegyzés: Madame Adélaïde XV. Lajos lánya volt.) 1737, olaj, vászon, 133 × 161 cm. Magángyűjtemény. Forrás: Sotheby-katalógus. – Ismeretlen kőfaragó: *Az igazságtalanság*. Lépcsődísz Bernben. 19(??), műkő, kb. 120 cm. Fotó: Chris Nicolson.

IGAZSÁGOSSÁG ÉS IGAZSÁGTALANSÁG (2) [150–151. oldal] – Hans Vredeman de Vries: *Igazságosság és igazságtalanság*. 1594/95, olaj, vászon, 140 × 200 cm. Gdańsk, Városháza / Várostörténeti Múzeum. Fotó: Muzeum Gdańska.

VERITAS. VERITAS ÉS IUSTITIA [152–153. oldal] – Damien Hirst: *Verity* (magyarul kb. igazság, valóság, tény). 2012, acél, bronz, üvegszál, 20,25 m. Ilfracombe kikötője (Devon megye), Bristol-i öböl. Fotó: „j9kfs”. – Audrey Flack: *Justitia et Veritas* (részlet). 2007, bronz, aranyozott díszítéssel, 4,5 m. A George E. Edgecomb bíróság előtt, Tampa, Florida. Fotó: Steve Minor. – Walter Seymour Allward: *Igazság*. 1920 (felállítva 1946), bronz, gránittalapzaton. Kanada Legfelsőbb Bírósága előtt, Ottawa, Ontario állam, Kanada, valamint Walter Seymour Allward: *Igazságosság*. 1920 (felállítva 1946), bronz, gránittalapzaton. Kanada Legfelsőbb Bírósága előtt, Ottawa, Ontario állam, Kanada. Eredetileg mindkét mű VII. Edward király kanadai emlékművéhez készült mint kiegészítő alkotás, de az alkotó ahhoz végül nem használta fel, s a két szobor a kanadai Legfelsőbb Bíróság 1945 után befejezett épülete elé került. – A *kanadai Legfelsőbb Bíróság* épülete Ottawában. Épült 1939 és 1946 között, tervezte: Ernest Cormier. Fotó: Lawrence McNamara.

POLITIKA A JUSTITIA-SZOBROK KÖRÜL [154–155. oldal] – A választásokat elvesztő *Jair Bolsonaro hívei* – nem akarván elfogadni a megválasztott és beiktatott új elnök, Lula da Silva hatalmát – zavargásokat kezdeményeztek a brazil kormányzati negyedben, betörték az elnöki palotába és más kormányzati épületekbe. Ennek során nemzeti színű kendővel újrakötötték Alfredo Ceschiatti *Justitiájának* szemét, s üzenetét semmibe véve körülötte törtek-zúztak a lehangosabban. *Brazíliaváros*, 2023. január 8. Fotó: Sergio Lima / AFP. – *Prawa człowieka!* (Emberi jogokat!) – felirat a melegebbség jelképévé vált szivárványos zászlón, melyet az LMBT-aktivisták tiltakozásként Theodor von Gosen 1930-as években készült, a helyi bíróság bejárata fölött álló *Justitiájának* a kardjára akasztottak egy 2012-es tüntetésen, miután csoportjuk pert nyert az igazságügyi miniszter ellen. *Wrocław*. 2012. december 12. Forrás: NFP (*Notes from Poland*, notesfrompoland.com). Fotó: Krzysztof Cwik / Agencja Wyborcza.pl. – Magyar állami vezetők és politikusok *Strobl Alajos Justitia-szobra körül*, Budapesten: (a) 1999-ben, a jövőn tündödvé, 1999. november 14., forrás: *hvg*, 2011. december. 9., fotó: Pataky Zsolt; (b) 2010-ben újfajta együttműködés formálódását látva, forrás: *Index*, index.hu, 2010. február 7. fotó: Illyés Tibor; és (c) konstatálva csendes fenntartásokat, forrás: *Szamizdat blog*; *ujszamizdat.blogspot.com*, fotó: Marton Szilvia. – A *bangladesi* Legfelsőbb Bíróság épülete Mrinal Haque *Justitia-szobrával*, 2017 elején és *anélkül*, miután az iszlám fundamentalisták követelésére – miszerint a Justitia-ábrázolás „idegen kultúrát” képvisel, mely lehetővé teszi „a férfiak és nők szabad keveredését”, olyan nőt jelenít meg, aki mindkét csuklóján karkötőt visel stb. – 2017. május 26-án eltávolították a téren kialakított szökőkút elől. *Dakka*, 2017. május 26. előtt és után. Fotó: Sajjad Nayan és AP Photo / A. M. Ahad. – James Earle Frasernek az *Egyesült Államok* Legfelsőbb Bírósága előtt álló 1935-ös *Justitiája*, a *Tündödő igazságosság*, ölében egy harcias tüntető nő, aki társaival együtt egy új főbíró, a vádak szerint valamikor nőket molesztáló – és Donald Trump által javasolt – Brett M. Kavanaugh kinevezése ellen tiltakozott. *Washington*, 2018. október 6. Fotó: Chris Kleponis/AFP/Getty Images.

EMBERI JOGOK [156–157. oldal] – Charles Thomas Wheeler: *Thomas Paine szobra*. 1964, Thetford (Paine szülővárosa), arannyal patinázott bronz, 225 × 150 (talapzat: 155 × 143,5 × 86,5) cm. Fotó: Cam Self. – Jean-Jacques-Francois le Barbier: *Az emberi és polgári jogok deklarációjának hirdetménye*, közkeletű címével *Carnavalet deklaráció*. 1789, olaj, vászon, később plakátszerűen is sokszorosítva, 71 × 56 cm. Carnavalet Múzeum, Párizs. Fotó: Musée Carnavalet. – Mariano González Beltrán: *Az emberi jogok*. 2005, bronz. Strasbourg, az Európa-palota előtt. Fotó: Council of Europe. – Ivan Theimer: *Az Emberi és Polgári Jogok (francia) Nyilatkozatának emlékműve*. 1988/92 (felújítva 2016), kő és bronz, az egyiptomi masztabákra emlékeztető szerkezetű építmény, külső szobrokkal, obeliszekkel. Párizs, Mars-mező. Fotó: Peter Miller. – *Az emberi jogok múzeuma*. Tervezte: Antoine Predock. Épült 2008 és 2014 között, anyaga: mészkő, bazaltkő, üveg, acél, 24.155 m² alapterület. Winnipeg, Kanada. Fotó: unkleD. – Dani Karavan: *Az emberi jogok útja*. 1988 és 1993 között, épített kapu, fehérbeton oszlopok, azokon feliratok, tölgyfa, Nürnberg, Altstadt – St. Lorenz, Kartäusergasse. Négy kép: a kapu, az oszlopsor a *Germanisches Nationalmuseum* modernizált feliratával, az oszlopsor egy régi nürnbergi téglafallal és az oszlopra írt feliratokkal, valamint oszlopsor az alkotás részét jelentő tölgyfával. Fotó: Alfred Lex, „fotogake” és Petra U. – Françoise Schein: *A Place de la Concorde metróállomás*. 1991, a falon betücsömpékkal, melyek az 1789-es *Emberi és Polgári Jogok Nyilatkozatának* néhány részletét adják ki. Párizs. Az alkotás a Nyilatkozat 200. évfordulója alkalmából készült. Françoise Schein hasonló műveket készített Stockholmban és más európai nagyvárosokban is. Fotó: Torsten Giesen, 2019.

IGAZSÁGOSSÁG ÉS KEGYELEM. TÖRVÉNY ÉS KEGYELEM [158–159. oldal] – Perugino (Pietro Vannucci): *Krisztus Kegyelem és Igazságosság között*. 1508, mennyezetfestmény. Raffaello-termek (Stanca dell’Incendio di Borgo / „Tűz a Borgóban”-terem), Vatikáni palota. Fotó: Slice of Light*. – Alexander Milne: *Az igazságosság és kegyelem allegóriái*. 1637. Az egykori edinburgh-i

Parliament House két díszítőszobra, középen a parlament címerével. Fotó: David M. Gray. – Id. Lucas Cranach: *A törvény és kegyelem allegóriája*. 1530k, olaj, fatábla, 72,7 × 60,2 és 72 × 59,7 cm. Germanisches Nationalmuseum (tulajdonos: Bayerischen Staatsgemäldesammlungen), Nürnberg. A képkeret feliratai a Szentírást idézik. Balról jobbra: „Mert mindnyájan vétkeztek, és szűkölködnek az Isten dicsősége nélkül” (Róm 3,23); „A halál fullánkja pedig a bűn; a bűn ereje pedig a törvény” (1Kor 15,56); „[M]ert a bűn ismerete a törvény által vagyon” (Róm 3,20); „Mert a próféták mindnyájan és a törvény Jánosig prófétáltak vala [menjen vissza János idejébe]” (Mt 11,11); „Az igaz ember pedig hitből él” (Róm 1,17); „Azt tartjuk tehát, hogy az ember hit által igazul meg, a törvény cselekedetei nélkül” (Róm 3,28); „...Ímé az Istennek ama báránya, aki elveszi a világ bűneit!” (Jn 1,29); „[Atyaisten előretudása birtokában kiválasztott,] a Lélek megszentelő erejéből az engedelmességre és a Jézus Krisztus vérével való meghintésre [Kegyelemben és békében bőven legyen részetek!]” (1Pt 1,2); „[Mikor pedig ez a romlandó test romolhatatlanságba öltözik, és e halandó halhatatlanságba öltözik, akkor beteljesül amaz ige, mely meg vagyon írva:] Elnyeletett a halál diadalra. Halál! hol a te fullánkod? Pokol! hol a te diadalmad? A halál fullánkja pedig a bűn; a bűn ereje pedig a törvény. De hála az Istennek, aki a diadalmat adja nekünk a mi Urunk Jézus Krisztus által” (1Kor 15,54–56). Szárnyas kígyó jobbra. (Idézetek: Károli Gáspár revideált fordítása szerint.) A képet valamikor kettéfűrészték, majd újra összeillesztették. Forrás és fotó: Germanisches Nationalmuseum. – Glynn Acree: *A kegyelem mérsékli az igazságosságot*. Szobor a Cumberland Egyetem jogi karának (Cumberland School of Law) udvarán. 1995, bronz. Birmingham, Alabama. Fotó: „josephdeforest@”.

JUS ET LEX. JOG ÉS TÖRVÉNY [160–161. oldal] – James Earle Fraser: *A törvény autoritása*, más ismert címe szerint: *A jog őre és végrehajtója*. 1935, márvány. Washington, D. C., az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának épülete előtt (párja a *Tűnődő Igazságosság*). Fotó: Robert Miller. – Paul C. Jennewein: *Az igazságosság fensége* (féralfalak) – *Az igazságosság szelleme* (nőalak). 1933/35, alumínium, 380 cm. Washington, D. C., az Egyesült Államok Igazságügyi Misztériumának épületében, a 2. emeleti díszteremben. Forrás: Library of Congress Prints and Photographs Division. Fotó: Carol M. Highsmith. – A dán állam legfőbb szerveinek helyt adó *Christiansborg Palota* új épületének *első téglája* 1907-ből, „rex, lex, jus” felirattal. Koppenhága. Fotó: Benjamin Reed. – Germain Pilon és munkatársai: A párizsi *Óratorony* rozsdásan, koszosan, felújítás előtt. A részleteket illetően lásd a címnegyed képeit. Fotó: Natalia Tsimbarenko. – Jean-Jacques Feuchère: *A jog allegóriája*. 1852 (1848), márvány. Párizs, az ún. Bourbon-palota előtti téren. Fotó: Marie-Lan Nguyen. – Egy „harcias Lex”. *Stukkó a budapesti „Katonai Bíróságon”* a Fővárosi Törvényszék Büntető Kollégium Katonai Tanácsának épületében. Fotó: Megyeri-Pálffy Zoltán, 2019. – Giuseppe Siccardi: *Ius és Lex*. (A szobrok részben az épület tervezőjének, Marcello Piacentininek az elgondolásai alapján készültek.) 1927, bronz. Városi Bíróság és Ügyészség épületének bejáratánál, Bergamo. Fotó: *Corriere della Sera*. 2020. február 11.

ALKOTMÁNY [162–163. oldal] – Goya (Francisco José de Goya y Lucientes): *Igazság, idő és történelem. (Az 1812-es alkotmány allegóriája)*. 1812 és 1828 között, olaj, vászon, 294 × 244cm. Svéd Nemzeti Múzeum, Stockholm. Forrás: Nationalmuseum Sweden. Fotó: Erik Cornelius. – Goya: *Vázlat az „Igazság, idő és történelem” című képhez*. 1797/99 és 1804 között, olaj, vászon, 41 × 32,5 cm. Szépművészeti Múzeum, Boston. Forrás: Museum of Fine Arts online database. – Modesto López Otero (építész) és Aniceto Marinas (szobrász): *A cádizi alkotmány emlékműve*. 1912/29. *Első kép*: félköríves építmény oszloppal, bronz- és kőszobrokkal, valamint szoborcsoportokkal; *második kép*: főoszlop az alkotmánytörvény könyvét tartó figurákkal, az alkotmány elfogadásának évszámával (1812). Cádiz, Andalúzia. – Miguel Ángel Ruiz-Larrea: *Az 1978-as spanyol alkotmány emlékműve* télen és nyáron. 1982, az emlékmű anyaga Macael-márványlapokkal borított beton, magassága kb. 5 m (térfogata 1.83 m³). Jardines de Bellas Artes, Madrid. Fotó: (nyáron) Dilys Anne Kevan, (télen, „jégkockaként”) „fernando arranz”. – Dani Karavan: *Alaptörvény '49*. A bonni alaptörvény alapjogi rendelkezései a berlini kormányzati negyedben található Jakob Kaiser Haus üvegkerítésén, a Reichstag közelében. 1998/2003, 19 db üvegtábla, alattuk váltakozó sugárirányú növényzet és fémcsíkok, melyek csaknem a Kelet- és Nyugat-Berlint elválasztó Spree folyó széléig vezetnek, a folyó felőli oldalon sétaút, a másikon oszlopok. 7 × 30 × 50 m. Az alaptörvényből idézett szövegek az 1949-es szövegváltozatot követik. Fotó: Michael Rose. – Florencio de Pedro Herrera: *Az 1978-as spanyol alkotmány emlékműve*. 1989, rozsdamentes acéllemezek, a piramisszerű gúlák között bronz golyó, medence; a gúlák magassága 9 m, golyó átmérője 1 m, medence 3 m. Az emlékmű egy Alkotmánysétány (Paseo de la Constitución) nevű út kezdetén található; a három gúla a három hatalmi ágat jelképezi. Zaragoza, Aragón. Fotó: Jeanette Santander Saldias. – Johann Hieronymus Löschenkohl: *Allegória a[z 1791.] május 3-i alkotmány tiszteletére*. 1791, rézkarc, 36,2 × 24,9 cm. Nemzeti Múzeum, Varsó. – *Demonstráció* a lengyel alkotmányosságért. A *Konstytucja* szóból kiemelt „TY” és „JA” jelentése: TE és ÉN. Fotó: ismeretlen. Forrás: PxFuel (<https://www.pxfuel.com>).

RÉGI ÉS MODERN KÓDEXEK [164–165. oldal] – *Törvényablak a gortüsi (gortünai) romkertben*. I. e. V. század, felfedezve: 1884-ben. Gortüsz, Kréta. A szöveget ún. busztrófédon, azaz kétirányú sorvezetéssel írták. A hiányzó törvényablak jelentős része európai múzeumokban található. Fotó: Andrew Smith. – *Sumér ékirásos kő* és szövegének átírata. Ezen Urkagina (Urukagina, új olvasat szerint Uruinimgina), Lagas királya (kb. i. e. 2378–2371) jogtörténeti leírást ad arról, hogy miként számolta fel a régi idők visszaéléseit. Louvre, Párizs. Fotó: Musée Louvre. – *Hammurapi törvényoszlopa*. I. e. 1792–1750 vagy 1728–1686 között, kiásva 1910-ben, Szúzában, ahová az ókorban hurcolták. Vulkanikus kőzet (diorit), magassága: 2,25 m. Louvre, Párizs. Az oszlop tetején Samas isten (ül) és Hammurapi (áll). Az ékirásos szöveg 282 jogi rendelkezést tartalmaz. Fotó: ismeretlen. – Renate Wiedemann: *Justitia törvénykönyvvel* egy berlini bíróság bejárata felett. 1988, egy ledöntött régi szobor pótlásaként, homokkő, 3,1 m. Wedding, Berlin. Fotó: I. N. Engelmann. – Jean-Baptiste Mauzaisse: *A Code Civilt író Napóleont megkoronázza az idő*. 1833, olaj, vászon, 131 × 160 cm. Musée Napoléonien des Châteaux de Malmaison et de Bois-Préau, Malmaison (Párizstól 12 km-re). Fotó: Châteaux de Malmaison. – Oliver Bieh-Zimmert: *A német Polgári Törvénykönyv (Bürgerliches Gesetzbuch, BGB) fogalmi hálózatának vizualizálása*. 2013, installáció (részletek). Fotó: Oliver Bieh-Zimmert.

TÖRVÉNYHOZÁS [166–167. oldal] – Honoré Daumier: *A törvényhozói has. Miniszteri padosorok az 1834-es parlament nem-prostituálódott kamarájában.* 1834, litográfia, 28 × 43 cm. Kanadai Nemzeti Galéria, Ottawa. Forrás: Daumier. 1808–1879. Szerk.: John Flood – Douglas Campbell – Usher Caplan. Ottawa–Párizs–Washington, 1999 (2000). 174. – Lotz Károly: *A törvényhozás apoteózis.* 1896, mennyezetkép. Forrás: Csorba László: *Az Országház.* Fotók: Szalay Zoltán. Budapest, Képzőművészeti Kiadó, 2010. Fotó: Siskovics Attila. – Fadrusz János *A törvényt adó* és *A törvényt látó* című alkotásainak (1893, mészko) fényképei a Lyka Károly által szerkesztett *Művészet* című folyóiratban. 2. évf. 6. szám, 401. – Fadrusz János *A törvényt látó* és *A törvényt adó* című szobrainak pótoltt változata az egykori Királyi Curia épületének oromzatán, a *Géniusz* hajtotta, három tajtékzó paripa által húzott kocszi (*triga*) két oldalán. Fotó: Jutta Achrainer.

ÍTÉLKEZÉS [168–169. oldal] – Niclas Ströbel: *Grazi városi bírók bírósági táblája.* 1478, tempera, fatábla, 120.7 × 98.7 cm. Városi Múzeum, Graz. Forrás: *Frieden durch Recht.* Idézett kiadás, 1994. 241. – Ismeretlen alkotó: *Salamon király mint bíró.* XII. századi kódexlap. A szalag felirata: „Szeressétek az igazságosságot, Ti, akik a világot kormányoztatok!” Osztrák Nemzeti Könyvtár, Codex 601, Bécs. Forrás/fotó: Web Gallery of Art. – Jean-Louis Forain: *Bírósági jelenet.* 1904, olaj, vászon, 61 × 81.2 cm. Magángyűjtemény. Forrás: The Eclectic Light Company blog (eclecticlight.co). – *A burgundiai Nagytanács ülése Merész Károly elnökletével.* XVII. századi rajz egy XV. századi eredeti után. Francia Nemzeti Könyvtár (BnF), Párizs. Forrás: Séance du Parlement de Bourgogne, sous la présidence de Charles le Téméraire. Bibliothèque nationale de France, Estampes, Réserve OB-10-Fol, ff. 38v – 39. – *Az érvek meghallgatása: az igazságszolgáltatás része.* Tárgyalás a New York állambeli fellebbviteli bíróságon. 2009. Albany. Fotó: Tracy Collins. – Jean-Louis Forain: *Törvényszéki jelenet.* 1906, olaj, vászon, 54.5 × 65 cm. Orsay Múzeum, Párizs. © RMN-Grand Palais, Musée d’Orsay. Fotó: Hervé Lewandowski, Párizs. Forrás: Tutt’Art blog, Musée d’Orsay, Párizs. – William Frederick Yeames: *Vádlott és védője.* 1895, olaj, vászon, 133.3 × 198.7 cm. Városi Múzeum és Művészeti Galéria, Bristol. Forrás: Bristol Museum & Art Gallery. Art UK (artuk.org).

BÍRÓSÁGI ÉPÜLETEK [170–173. oldal] – A *hannoveri* régi városháza a „*bírósági árkádként*” szolgáló külső lépcsővel. 1490. Fotó: Megyeri-Pálfi Zoltán, 2016. – A *kolozsvári* Igazságügyi Palota. Épült 1900 és 1902 között, tervezte: Wágner Gyula. Forrás: korabeli képeslap; Bartalos József és Szombath Tibor gyűjteménye. – A lipcsei Birodalmi Igazságügyi Palota, a *Reichsgericht.* Épült 1888 és 1895 között, tervezte: Ludwig Hoffmann és Peter Dybwad. Forrás: Wkp. – A *kanadai* Legfelsőbb Bíróság épülete *Ottawában.* Épült 1939 és 1946 között, tervezte: Ernest Cormier. Fotó: Lawrence McNamara – A *londoni* Royal Courts of Justice, közkeletű neve szerint *Law Courts.* Épült 1873 és 1882 között, tervezte: George Edmund Street. Forrás: Wikipédia. – Izrael Legfelsőbb Bírósága, *Jeruzsálem.* Épült 1989 és 1992 között, tervezte: Ram Karmi és Ada Karmi-Melamede. – Belső terek a jeruzsálemi bíróságon. Fotó: Tilla Manya Chaya Crowne (világító és szellőző „piramis”), Fabio Hofnik (folyosó), „KRS Juan” (tárgyalóterem). – Pakisztán Legfelsőbb Bírósága *Iszlamabadban.* Épült 1960 és 1993 között; tervezte: Kenzō Tange japán építész. Fotó: Khurram Gardezi. – *Debreceni* Járásbíróság és az Ítéltábla. Épült 2002 és 2006, illetőleg 2014 és 2015 között; tervezte: Koller József. Forrás és fotó: Koller Építész Stúdió – Koller és Társa Kft. – Az egykori *berlini* Landgericht lépcsőházi nagycsarnoka, fotó: Wikipédia. – A *clevelandi* Cuyahoga County Courthouse lépcsőháza, fotó: „Detlef”. – Az egykori *hallesi* Landgericht lépcsőházi csarnoka, fotó: Mike Walker. – Pandzsáb és Harijana államok Legfelsőbb Bírósága, *Chandigarh.* Épült 1951 és 1958 között, tervezte: Le Corbusier. Fotó: Sanyam Bahga. – *Szingapúr* Legfelsőbb Bíróságának régi és új épülete. A régi (jobb oldalon) 1937 és 1939 között, az új 2000 és 2005 között épült. A régit Frank Dorrington Ward, az újat Norman Foster tervezte. Forrás: Wikipédia. – Egyesült Államok Szövetségi Bírósága, *Los Angeles.* Épült 2014 és 2016 között; tervezte: Craig W. Hartman, Paul Danna, Jose Palacios és mások. Forrás: Som (som.com), fotó: Bruce Damonte. – Az Európai Bíróság épületgyűjtésének három tornya a *luxembourgi* Kirchberg fennsík (Plateau de Kirchberg). Épült 2003 és 2008 között (az első kettő), valamint 2016 és 2019 között (a harmadik), tervezte: Dominique Perrault. Fotó: Alexandre Prevot. – Kununurra bírósága, *Ausztrália.* Épült 2013 és 2015 között, tervezte: TAG Architects project és Iredale Pedersen Hook Architects project team Architizer. Forrás: Inspiration and Tools for Architects (architizer.com). Fotó: Peter Bennetts. – A *bordeaux-i* bíróság. Épült 1992 és 1998 között, tervezte: Richard Rogers és mások. Fotó: Carlos Iborra.

BÍRÓSÁGI TÁRGYALÓTERMEK [174–1175. oldal] – Tárgyalóterem *Vilniusban.* Fotó: Augustas Didžgalvis. – Tárgyalóterem a svédországi *Lundban.* A Lundi Körzeti Bíróság egyik tárgyalóterme. Forrás: ArchDaily: Lund District Court / FOJAB arkitekt. Fotó: Felix Gerlach. – Bírósági tárgyaló vagy konferenciaterem? A *Nemzetközi Büntetőbíróság* tárgyalóterme *Hágában.* Fotó: Aleksandra Milic. – Pulpitus vagy kerekasztal? Tárgyalóterem öslakosok számára a *kanadai Thunder Bay*-ben, Ontario állam. Forrás: The Globe and Mail. Fotó: David Jackson. – *Hagyomány és elegancia. S a praktikus szempontok?* Az *Egyesült Királyság Legfelsőbb Bíróságának* egyik tárgyalóterme, ahol a Brit Nemzetközösség egyes államaiból odautalt ügyekben eljáró tanács ülészik, London. Fotó: Alex Serge. – *Mindenkinek a saját hagyományait!* Az *új-zélandi* Legfelsőbb Bíróság nagy tárgyalóterme, mely formájában is, borításában is az Új-Zélandon honos kaurifenyő tobozára emlékeztet. Wellington. A fotó készítője: ismeretlen.

HÍRES PEREK, EMLÉKEZETES ÍTÉLETEK [176–177. oldal] – Feszty Árpád: *A magyar jogtörténet nagy pillanatai* [utólagos cím]. 1899. Hat táblakép a Fővárosi Törvényszék épületének ún. Esküdtszéki termében. Részei: 1. A perdöntő párba. 2. Kálmán király megtiltja a boszorkányégetést. 3. A tűzpróba. 4. Mátyás király megadja népének a szabad költözés jogát. 5. Werbőczy bemutatja a Hármaskönyvet II. Ulászlónak. 6. Deák Ferenc előterjeszti a büntetőtörvény javaslatát. Forrás: Ladányi György – Michelberger Ottilia – Stelczer Péter – Zanathy János – Hapák József: *Magyarország bíróságai és ügyészségei az ezredfordulón.* Szerk.: Zinner Tibor, terv.: Filakowsky György. Debrecen, Blende Bt., 2001. 54–55. Fotó: Hapák József. – Munkácsy Mihály: *Tanulmány a Krisztus Pilátus előtt című képhez.* 1880, olaj, vászon, 93 × 133 cm. Forrás: Wikipédia. – Munkácsy Mihály: *Krisztus Pilátus előtt.* 1881, olaj, vászon, 417 × 636 cm (az ún. Krisztus-trilógia része). Déri Múzeum, Debrecen. Forrás: mek.oszk.hu („Száz szép kép”). –

Domenichino (Domenico Zampieri): *Szent Cecília a bíró előtt*. 1612 és 1615 között, freskó. Francia Szent Lajos temploma, Róma. Forrás: Web Gallery of Art. – Ismeretlen alkotó: *Szent Dorottya legendája*. Két részlet a 20 képből álló ciklusból. 1420 körül. Szent Jakab-templom, Lőcse. Forrás: Prokopp Mária – Méry Gábor: *Középkori falképek a Szepességben*. Somorja, Méry Ratio, 2009. 96. Fotó: Méry Gábor. – Ifj. Hans Holbein: *Léna* (más írásmóddal: *Leaena, Leaina*) *a bíró előtt*. Terv Jakob von Hertenstein kereskedő luzerni házában homlokzati díszítéséhez. 1517/18, grafika, 21,2 × 16,4 cm. Kunstmuseum, Basel. Forrás: Christian Müller et al.: *Hans Holbein the Younger. The Basel Years, 1515–1532*. München, Prestel, 2006. 526. – Bihari Sándor: *Bíró előtt*. 1886, olaj, vászon, 111,2 × 167 cm. Magyar Nemzeti Galéria, Budapest. Forrás: Magyar Nemzeti Galéria (mng.hu), fotó: Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria.

HÍRES PEREK, EMLÉKEZETES ÍTÉLETEK (2) [178–179. oldal] – Fra Angelico: *Szent Lőrinc Valerianus császár bírósága előtt* (részlet). 1447/49, freskó, (teljes kép) 271 × 473 cm. Pápai palota, Niccolina-kápolna, jelenleg Vatikáni Múzeum, Vatikán. Forrás: Yorck project (2002). – *Zsuzsannát a bíró elé viszik* és *Zsuzsanna a bíró előtt*. 1510 körül. Mindkettő: körablak, ólomüveg, üvegfesték, ezüst, átmérő: 21,6 cm. Készült: Ghent. Metropolitan Művészeti Múzeum, New York. Forrás: a MET honlapja (metmuseum.org). – William Hogarth: *Pál Félix előtt*. 1747 és 1751 között, olaj, vászon, mérete ismeretlen. Lincoln's Inn, London. Forrás: The Honourable Society of Lincoln's Inn. – William Hogarth: *Pál Félix előtt*. 1752, rézkarc, 38,4 × 50,8 cm. Tate Gallery, Prints and Drawings, London. Forrás: Tate Gallery (tate.org.uk). – William Hogarth: *Pál Félix előtt* (szatirikus változat). 1751, rézkarc, 26×35,1 cm. Metropolitan Művészeti Múzeum, New York. Forrás: a MET honlapja (metmuseum.org). – Jan de Bray: *Zaleukosz ítélete*. 1676, olaj, vászon, 212 × 255 cm. Frans Hals Múzeum / Városháza, Haarlem. Forrás: *Recht und Gerechtigkeit*. Idézett kiadás, 1988. 165. – *Zaleukosz ítélete*. Festett ólomüveg körablak. 1510/20k, ólomüveg, üvegfesték, ezüst, magángyűjtemény, átmérő: 20,2 cm. Metropolitan Művészeti Múzeum, New York. Forrás: a MET honlapja (metmuseum.org) – Lorenzo Lotto: *Szent Lúcia a bíró előtt*. 1532, olaj, fatábla, 243 × 237 cm (itt predella nélkül). Pinacoteca Civica, Jesi, Ancona. Forrás: The Yorck Project (2002).

HÍRES PEREK, EMLÉKEZETES ÍTÉLETEK (3) [180–181. oldal] – Raffaello Sanzio: *Salamon ítélete*. 1508/10 körül, freskórészlet, 120 × 105 cm. Pápai palota, jelenleg Vatikáni Múzeum, Stanza della Segnatura, Vatikán. – Id. Artus Quellinus: *Három klasszikus bírósági szcena: Zaleukosz, Salamon és Brutus ítélete*. 1651/54, márvány. Amszterdam, „Városháza” (Királyi Palota), Törvényszéki terem. – Id. Artus Quellinus: [*Lucius Junius*] *Brutus ítélete*. 1651/54, terrakotta dombormű, 73 × 83 cm. Rijksmuseum, Amszterdam. Forrás: Web Gallery of Art.

UTOLSÓ ÍTÉLETEK [182–183. oldal] – Id. Hans Leu és a zürichi (vagy berni) „Nelkenmeister”-ként ismert oltárképfestők egyike: *Az utolsó ítélet. Szent Mihály, a lelkek mérlegelője*. 1490k, tempera, táblára rögzített vászon, 165,5 × 116 cm. Kunsthaus, Zürich (tulajdonos: a Zürichi Városháza). Forrás: GoogleArts&Culture. – Hieronymus Bosch: *Utolsó ítélet* (a triptichon középső elemének részlete). 1482, olaj, fatábla, 163,7 × 242 cm (teljes kép). Képzőművészeti Akadémia, Bécs. Fotó: Jean Louis Masieres. – Vaszilij V. Kandinszkij: *Utolsó ítélet*. 1912, üvegfesték, üveg, 45,5 × 33,5 cm. Korábban: Modern Művészetek Múzeuma, később: Georges Pompidou Központ, Párizs (vö. Magdalena Dabrowski: *Kandinsky compositions*. Katalógus. The Museum of Modern Art. 1995. 41.), tulajdonos: magánszemély (Nina Kandinsky). – René Magritte: *Utolsó ítélet*. 1935, fotó, ezüst zselatinnyomat, 7 × 10,2 cm. Izrael Múzeum, Jeruzsálem. Forrás: az Izrael Múzeum gyűjteménye (Israel Museum, collections/252266-0). – *Jókor jó helyen?* Michelangelo *Utolsó ítélet* című freskójának (Sixtus-kápolna, Vatikán, 1537 és 1541 között) részlete egy karitatív ügyek intézésére és idősgondozásra használt furgon karosszériáján. Magyarország. Fotó: Klaus Rueffer.

LITIS ABUSUS ÉS JUSTIZMORD [184. oldal] – Hendrick Goltzius (attr.) nyomán id. Cornelis Galle és Philips Galle: Három tábla a nyolc táblából álló *Litis abusus* (kb. visszaélés a peres eljárás során) című sorozatból: 1. *A jogi eljárás veszélyei*. 2. *Az öröklési joggal való visszaélés veszélyei*. 3. *A peres fél halála*. 1590/96k, rézmetszet (a második ecsettel színezve), 20,5 × 27,5 cm, 20,2 × 27,2 cm, 17,6 × 22,5 cm. Rijksmuseum, Amszterdam; F. G. Waller-Fonds; Dán Nemzeti Galéria. Fotó: Rijksmuseum; Assaf Kintzer. – *Képnézegető* (optikai doboz; *vue d'optique*). XVII. század. Forrás: La cinémathèque française (cinematheque.fr). – Gottfried Bernhard Götz: Hendrick Goltzius egyik *Litis abusus* metszetének késői *variációja*, 1732 után, kiszínezve és egy „képnézegetőhöz” keretezve. Forrás: La cinémathèque française (cinematheque.fr). – A Fővárosi Törvényszék *emléktáblája* a „magyar Bastille”, a Budapesti Katonai Bíróságnak, majd a Fővárosi Törvényszék Büntető Kollégiuma Katonai Tanácsának és más szerveknek helyt adó Fő utcai bíróság folyosóján, *Nagy Imre szavaival*. 2017. Forrás: Lakatos Viktor ügyvéd Facebook-oldala. Fotó: Dr. Lakatos Viktor. – Louis Mitelberg [Tim]: *Tisztelet Dreyfus kapitánynak*. 1985, bronz, 350 × 1 × 0,80 m. Párizs, Pierre-Lafue tér. Fotó: Keit Hall. *Ismert másolatok*: Párizs, Zsidó Művészeti és Történelmi Múzeum udvara, 2003 (395 × 92 × 116 cm), valamint Tel Aviv, Ahad Ha'am Street, az Ariele Weiss-ház előtt, 2018.

TERMÉSZETJOG [185. oldal] – Tom Otterness: *Tárgyalási jelenet – Egy macska a természetjogi bíróság előtt*. 1997, bronz, különböző méretű elemek (esküdtszék: 139 × 160 × 63, bíró és vádlott: 185 × 100 × 53, vádhatóság: 101 × 58,99 cm). Mobil szoboregyüttes, váltakozó helyen felállítva. A közölt képen a New York-i 65. utcán installálva. Korábban a Mark O. Hatfield Bíróság (Portland, Oregon) épületének tetején volt megtekinthető, újabban és állandó jelleggel pedig a floridai Vero Beach Múzeumban. Forrás: *Sculpture. A Publication of the International Sculpture Center*, 2005. április 1. Fotó: Vince Carducci. – Tom Otterness *Tárgyalási jelenet* című művének részlete. Vádlott: az *ártatlan cicus!* Fotó: Greg McIntosh. – Tom Otterness: *Természetjog. A tudás fája*. 1997, bronz, magassága 3,3 m, változó kiegészítésekkel. Változó helyeken felállítva. Fotó: Jimmy Baikovicius. – *A Tudás fájának részlete: a bíró hátulról*. A tudás csak bizonyos perspektívából adódik. Fotó: Jimmy Baikovicius.

JOGÁSZOK [186–187. oldal] – Correggio (Antonio Allegri): *Egy jogász férfi portréja*, olykor más címmel: *Ügyvéd*. 1525k, olaj, vászon, 60 × 43 cm. A Sforza-kastély Képtára (Pinacoteca del Castello Sforzesco), Milánó. Forrás: *The Yorck Project (2002)*. – *New York állam* Fellebbezési Bíróságának oromzata különböző *törvényhozók és nagyjogászok* – így Konfuciusz, Justinianus, Lükur-

gosz, Mózes, Zoroaszter és mások – szobraival. Forrás: *New York Law Journal*, 2020. augusztus 18. Fotó: David Handschuh / NYLJ. – *Mellette, a vele szembeni oldalon*: Shahzia Sikander: *Most*. 2023, aranyozott bronz, kb. 243 cm. New York állam Fellebbezési Bíróságának oromzatán, New York. A legújabb szobor és *az első nő* a régi törvényhozók és nagyjogászok társaságában. Ideiglenes elhelyezés. Forrás és fotó: Historical Society of NY Courts Facebook-profil. – Paul Cézanne: *Dominique nagybácsi mint ügyvéd*. 1866, olaj, vászon, 62 × 52 cm. Orsay Múzeum, Párizs. Forrás: Musee d'Orsay, WikiArt. – Id. Lucas Cranach: *Jogászpórtre (Dr. Johann Stephan Reus portréja)*, olykor ezzel a címmel: *Jogtudós*. 1503, olaj, fatábla, 54 × 39 cm. Német Nemzeti Múzeum, Nürnberg. Forrás: Germanisches Nationalmuseum, Nürnberg. Fotó: Dirk Maßberger. – *Mellette, a vele szembeni oldalon*: Id. Lucas Cranach: *Egy jogász* (más címek szerint *Egy jogtudós*) *felesége*. 1503, olaj, fatábla, 52,6 × 36,7 cm. Gemäldegalerie (Állami Múzeumok), Berlin. Forrás: Staatliche Museen. Fotó: Web Gallery of Art. – Ferdinand Martin Cordt Brütt: *Olvasó jogász*. 19(??), olaj, vászon, 30 × 35 cm. Magángyűjtemény. Forrás: Lempertz aukciósház (lempertz.com), Köln. – Giuseppe Arcimboldo: *A jogász* (a kép valószínűleg Ulrich Zasiust ábrázolja). 1566, olaj, vászon, 64 × 51 cm. Svéd Nemzeti Múzeum, gripsholmi kastély, Stockholm. Fotó: Hans Thorwid / Nationalmuseum.

JOGÁSZNŐK [188–189. oldal] – Carey Young: Állóképek (stands) és installációs képek a *Palais de Justice* című videóból (egycsatornás színes videó, kvadrfon hang, 17 perc 58 mp). 2017. A videófelvételeket a brüsszeli Igazságügyi Palotában rejtett kamerával készítették, és az érdekeltek hozzájárulásával tették közzé; az installációs képek a videónak a dallasi Művészeti Múzeumban (*Dallas Museum of Art*) történő bemutatása során készültek. © Carey Young – Paula Cooper Gallery, New York, 2017.

BÍRÓK [190–191. oldal] – Laurent de la Hyre: *Krisztus, a bíró*. 1648, olaj, vászon, fatábla, 36 × 23 cm. Egy párizsi kolostor számára festett ún. grisaille-tanulmány, az ennek alapján készült kép – tizenhat másikkal – a kolostor 1926-os lebontásakor megsemmisült. Louvre, Párizs. Forrás: Web Gallery of Art. – Jean-Paul Laurens: *Chilperich király mint bíró ítélete*. 1881 előtt, olaj, vászon, 45,2 × 36,9 cm. A mű Tours-i Gergely krónikája alapján azt mutatja be, amikor a kegyetlenségeiről ismert, 561 és 584 között uralkodó frank király elítéli Praetextatus érseket. Ashmolean Művészeti és Archeológiai Múzeum, Oxford. Forrás: Art UK. Fotó: Ashmolean Museum. – Pieter de Grebber: *Az igazságtalan bíró példázata*. 1628, olaj, fatábla, 88,5 × 74 cm. Szépművészeti Múzeum, Budapest. Forrás: Scargill Movement (scargillmovement.org). © Szépművészeti Múzeum. A példázatot lásd *Lukács evangéliuma* 18,1–8. Helyén. – Hubert (Huybrecht) van Eyck és Jan van Eyck, valamint Jef Van der Veken: *Az igazságos bírók – Oltárkép részlete* (a szárnyas oltár egyik panelje). 1430/32, olaj, fatábla, 3,4 × 5,2 m (a teljes oltárkép), 145 × 51 cm (a kiemelt panel). Szent Bávó-székesegyház, Ghent. Forrás: Web Gallery of Art. A kép a feltételezések szerint az alkotók kortársát, Jó Fülöp burgundiai herceget és magukat az alkotókat, vagyis a Van Eyck testvérpárt ábrázolta. A panelt 1934-ben ellopták, azóta sem került elő. A hiányzó részt egy fénykép alapján Jef Van der Veken másoló pótolta az eredeti mintájára készült festékekkel és technikákkal, 1945-re. – César Giglio: *A levágott kezű bírák (Les judges aux main coupées)*. 1604k, falfestmény. Hôtel de Ville (Városháza) tanácsterem, Baudet-torony, Genf. Fotó: Neil Cummings. – Siegfried Joseph Charoux: *A bíró*. 1962, bronz, 51 × 32 × 25,5 cm. Beecroft Művészeti Galéria, Essex, ©Langenzersdorf Museum (The Estate of Siegfried Charoux). Fotó: Southend Museums Service. (Egy másik öntvény *Civilizáció: A bíró* címen a londoni Tate Galleryben látható). – Charles William Oliver: *Heilbron bíró (1914–2005)*. 1980k, olaj, vászon, 75 × 62,5 cm. Victoria Gallery & Museum, Liverpool. Fotó: University of Liverpool. – Nelson Shanks: *A négy bíró: Sonia Sotomayor, Elena Kagan, Sandra Day O'Connor és Ruth Bader Ginsburg*. (A bírók az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának első női bírái voltak.) 2012, olaj, vászon, 216,1 × 169,2 (speciális kerettel: 294,6 × 242,6) cm. National Portrait Galley (Nemzeti Portré Galéria), Smithsonian Institution, Washington, D. C. © Estate of Nelson Shanks. Fotó: Roger Bilisoly.

ÜGYVÉDEK ÉS ÜGYVÉDI IRODÁK [192–193. oldal] – Ifj. Lucas Cranach: *Leonhard Badehorn szász ügyvéd* (más ismert címmel: *szász jogász*) *portréja*. (Leonhard Badehorn Lipcse polgármestere volt.) 1550/55k, 76 × 53 cm. Gemäldegalerie, Berlin. Fotó: José Luiz Bernardes Ribeiro. – Otto Dix: *Hugo Simons, a jogász* (más ismert cím szerint: *az ügyvéd*) *portréja*. 1925, tempera, falemez, 110,3 × 70,3 cm. Szépművészeti Múzeum, Montreal. Fotó: HEN-Magonza © 2024 Montreal Museum of Fine Arts. – Erskine Nicol: *Látogatás az ügyvédnél*. XIX. század vége, olaj, vászon, 61 × 81 cm. Paisley Múzeum és Művészeti Galériák, Paisley (Skócia). Fotó: Paisley Museum and Art Galleries, Renfrewshire Council Collections. – *Ügyvéd Sydney-ben, talárban, vörös szatyorrall...* Fotó: „Ebroh”. – *Ügyvédnő tárgyalás után utazóbőrönddel...* Fotó: „Ebroh”. – *Ügyvédnő Sydney-ben...* Fotó: „Ebroh”. – Carl Bernhard Schösser: *Falusi jogász*. 1873, olaj, vászon, 163,2 × 115 cm. Walker Art Gallery, Liverpool. Fotó: Walker Art Gallery (Art UK). – Marinus van Reymerswaele: *Ügyvédi iroda*. 1545, olaj, vászon, 102,5 × 123,5 cm. New Orleans Museum of Art (NOMA). Forrás: *Frieden durch Recht*. Idézett kiadás, 1994. 272. A kép online elérhetősége: <https://noma.org/collection/the-lawyers-office/>. A műnek létezik egy másik „korabeli változata” is; ez a müncheni Pinakothekben, a Bayerische Staatsgemaldesammlungen részeként látható *Ein Advokat* címmel, 103,7 × 120 cm méretben, 1542-es datálással, ugyancsak Marinus van Reymerswaele eredeti alkotásaként. Ennek online elérhetősége: [sammlung.pinakothek.de \(/de/artwork/apG9V594Zn\)](http://sammlung.pinakothek.de (/de/artwork/apG9V594Zn)). – Ifj. Pieter Breughel (Brueghel): *Egy falusi jogász irodája*. 1621-as változat, olaj, fatábla, 76,6 × 123,7 cm. Szépművészeti Múzeum, Gent. Forrás: a múzeum honlapja. A mű 1621 és 1626 között több hasonló változatban is elkészült, ugyanabban a műhelyben. Az 1621-es változatról azt tartják, hogy az ifjabb Pieter Breughel eredeti munkája. Az egyik ismert másolat a hollandiai Hertogenbosch Noordbrabant Múzeumban látható, egy másik magántulajdonban van.

ÜGYVÉDEK, AHOGYAN HONORÉ DAUMIER LÁTTA ŐKET. EGY DAUMIER-UTÁNÉRZET [194–195. oldal] – Honoré Daumier: *Meghallgatás után*. 1862 és 1865 között, szén, ceruza, toll és tinta, akvarell, gouache papíron, 29 × 38 cm. Magángyűjtemény. Forrás: *Daumier*. Szerk.: John Flood et al. Idézett kiadás. 1999 (2000). 373. – Honoré Daumier: „*Üdvözlöm, kedves kollégám!*” 1862, ceruza, toll és tinta, akvarell, gouache papíron, 28 × 21,8 cm. Victoria Múzeum, Melbourne. Forrás: ugyanott, 371. – Honoré Daumier: *A védő*. 1862 és 1865 között, szén, ceruza, toll és tinta, akvarell, gouache papíron, 19 × 29,5 cm. Louvre, Párizs.

Forrás: ugyanott, 375. – Honoré Daumier: *Két ügyvéd*. 1862 és 1864 között, olaj, fatáblán, 20,5 × 26,5 cm. E. G. Bührle Gyűjtemény, Zürich. Forrás: ugyanott, 331. – Honoré Daumier: A *Les Gens de Justice* sorozat 35. táblája: „*Igaz, hogy elveszítette a pert, de bizonyára élvezte a védőbeszédemet*”. Megjelent: *Le Charivari*. 1848. április 27., litográfia, 23,9 × 18,2 cm (rajz), 32,8 × 24,6 cm (lap). Nemzeti Galéria, Washington. Forrás: ugyanott, 218. – *Pascal Coupot zsánerszobra mint „meeting point”*. Csoportkép a kiránduló nyugdíjas ügyvédek találkozáján. Forrás: Facebook, Maison du Tourisme de Vesoul. – *Igazságügyi Palota, Vesoul*. Forrás: a Palais de Justice Vesoul Facebook-oldala. – Pascal Coupot: *Ügyvéd, amint tárgyalásra siet*. 2006, bronz, magassága kb. 180 cm. Vesoul, Haute-Saône (Franciaország), a Városi Bíróság, a *Palais de Justice* épülete előtti téren. Fotó: Dierk Schaefer. A fényképész kommentje: *Justitia in personam*.

KÖZJEGYZŐK [196–197. oldal] – Kotormán László és Kotormán Norbert: *A magyar közjegyzőség kezdete*. 2018, tábla és két szobor, oszlopokon. Az alkotás arra utal: Károly Róbert kérésére Johannes de Pontecurco és Guillelmus de Sanguineto közjegyzők tanúsították, hogy őt 1308. november 27-én Budán királlyá koronázták. Budapest, Közjegyzők Háza. – *Közjegyzői pecsétek és pecsétnyomók*: 1. Feszler János győri kir. közjegyző viaszpecsétje, 2. A zalavári káptalan pecsétnyomója, 3. Francia közjegyző pecsétnyomója III. Napóleon korából, 4. Schmidt István ráckevei császári és királyi közjegyző viaszpecsétje, 5. Bran Jenő tekei román királyi közjegyző pecsétnyomója, 6. Ónody Gábor adonyi kir. közjegyző kivésett pecsétnyomója. Valamennyi: Rokolya Gábor gyűjteményéből. Fotó: Hajdú József, a 2. esetén: MNL Zala Megyei Levéltára. – *Német-római császári közjegyző magánpecsétnyomója* a XVII. századból. Rokolya Gábor gyűjteménye. Fotó: Hajdú József. – Ligeti Miklós: *Anonymus: Belae Regis Notarius. Béla király névtelen jegyzője*. 1903, bronz, magassága 190 cm. Budapest, Városliget, Vajdahunyad vára mellett. Fotó: Dimitris Kamaras. – Jan Woutersz (Stap): *A közjegyző irodája*. 1629, olaj, vászon, 75,5 × 106,5 cm. Rijksmuseum, Amsterdam. Fotó: Rijksmuseum.

A JOG ÉS AZ ALAPTÖRVÉNY ASZTALA, AZ ESKÜDTEK SZÉKE, A BÍRÓSÁG ÁGYA... [198–199. oldal] – Kun András korábbi minorita szerzetes (bal) és Péter Gábor, a politikai rendszet vezetője (jobb) „*Kun páter*” és más tömeggyilkosok 1945-ös népbírósági tárgyalásán. Fortepan-fotó 155595. – Dr. Jankó Péter *tanácsvezető népbíró megszemléli* az ő elnöklése mellett működött népbírósági tanácsok által háborús bűnösként *halálra ítélték* – többek között Szálasi Ferenc – *kivégzését*. Fortepan-fotó 204526. – Sajtófotó: *Az alkotmány nyomában* című interjúkötet bemutatója az A38 Hajón. Fotó: Nagy Botond (*Index*). – Hew Donald Joseph Locke: *Az esküdtek*. A Magna Carta 800. évfordulójának emlékezete: *12 bronz szék* téglalap alakzatban elrendezve azon a mezőn, ahol János király és bárói 1215-ben aláírták, pontosabban „lepecsételték” a Magna Cartát. Runnymede, Surrey (Londontól 20 mérföldre). 2015. Fotó: Damien Davies. A székek mérete 123 × 61 × 57 cm, a terület, amelyen a székek állnak: 4 × 19 m. A székek háttámláján az angol, illetőleg a globális jogfejlődéssel összefüggő különböző jelenetek és motívumok. A két kiemelt szék háttámláján: *Maat* és a szívnek/léleknek az egyiptomi Halottak Könyvéből ismert mérleget, valamint *Xiezhi*, a kínai mitológia igazságosságot megjelenítő állata. Fotó: „Norman”. – Jean Fouquet: *Lit de justice – egy „bírósi ágy” 1458-ban*. Miniatura, 1460 körül. Bajor Állami Könyvtár, München. Forrás: Bayerische Staatsbibliothek, Cod. Gal 369.

...A BÍRÓSÁG ÁGYA ÉS A JOGÁSZOK ABLAKA [200–201. oldal] – Nicolas Lancret: *XV. Lajos lit de justice-t tart a párizsi Parlament-ban 1723. február 22-én*. 1724, olaj, vászon, 56 × 81,5 cm. Louvre (Versailles-i palota), Párizs. Fotó: Web Gallery of Art. – Ismeretlen alkotó: *Tiltakozók berontanak* egy lit de justice *ülésre XIV. Lajos idején*. Forrás: Coll. Archives Larousse. Larousse (larousse.fr). – Louis-Michel Dumesnil: *XV. Lajos lit de justice-t tart a párizsi parlament nagytermében*. 1715. Château de Versailles. Forrás: Wikipédia. – *XIV. Lajos lit de justice-ának nyoma a châteauduni kastélyban*. 2015. Fénykép „Mademoiselle Guise” twitter-üzenetéből (Twitter.com mlle_guise 1615). – John Burlison és Thomas J. Grylls: *A jogászok ablaka*. Ólomüveg ablak a cardiffi Llandaff-székesegyházban. A XIX. század második fele. A kiemelt három felső ablak: *Az igazságosság hírnöke. Az igazságosság kardja. Az igazságosság mérlege*. Fotó: Robin Croft. A feliratok szövegét lásd a második bevezető tanulmány 25. jegyzetében.

BÖRTÖN [202–203. oldal] – Vincent van Gogh: *Börtönudvar*. 1890, olaj, vászon, 80 × 64 cm. Állami Puskin Múzeum, Moszkva. – *Büntetőketrec* Michiganban, készült 1800 körül. Fotó: „eyesontheskies”. – *Al Capone cellája* az egykori philadelphiai (PA) börtönben, az *Eastern State Penitentiary*-ben. A cella turistalátványosság, és még ma is kivételes bánásmódról árulkodik. Fotó: John Dryga.

JOG A MINDENNAPOKBAN – A MINDENNAPOK JOGA [204–205. oldal] – Albert Anker: *Polgári esküvő*. 1887, olaj, vászon, 76,5 × 126 cm. Kunsthau, Zürich. Fotó: Jean Louis Mazieres. – George Clair Tooker: *Kormányhivatal*. 1956, tojástempera, fatábla, 49,8 × 75,2 cm. Metropolitan Művészeti Múzeum, New York. Forrás: Metropolitan Museum of Art. © Estate of George Tooker. – Jacob Lawrence: *Két tábla az ún. Migráció-sorozatból, mely az amerikai feketék északra költözését indokolja*. Egyedi címük szerint 1. *Északon a feketék jobb oktatási lehetőségekkel rendelkeztek*. 1940/41; tojástempera, farostlemez, 30,5 × 45,7 cm. – 2. *Az akkori társadalmi viszonyok – a migráció részbeni okai – között megjelent a feketékkel szemben a bíróságokon elkövetett igazságtalanság*. 1940/41; tojástempera, farostlemez, 45,7 × 30,5 cm. Mindkettő: Modern Művészetek Múzeuma (MoMA), New York. Forrás: Museum of Modern Art (moma.org). – Yehuda (Yuri) Pen: *A válasz*. 1907, olaj, vászon, 121,9 × 157,5 cm. Magántulajdon. Forrás: artnet.com. – Ismeretlen alkotó: *Az ambleside-i Thomas Braithwaite úr végrendelkezik*. 1607, olaj, vászon, 66 × 58,5 cm. Abbot Hall Art Gallery and Museum, Kendal (Anglia). Forrás: Google Art Project. – William Y. Cooper: *Névadó ünnepség Ghánában*. 1994, olaj, vászon, 122 × 152,5 cm. Burchfield Penney Art Center, Buffalo. Forrás: ghanarising.blogspot.com. – *Normatív iránymutatás* egy francia tengeperon. Fotó: Johann Walter Bantz. – *Normatív iránymutatás* a Bajkál-tó partján. Fotó: Jürgen Vogel.

A JOGÁSZOK VÉDŐSZENTJE: SZENT IVÓ [206–207. oldal] – Matthias Bernhard Braun: *Szent Ivó szobra* (1711) a XIV. századi *Óvárosi hídtorony*nál. Károly híd, Prága. A szobor faragott mészkőből készült; a hídon állagvédelmi okból 1908 óta az 1711-ben készült eredeti alkotás másolata látható. Az eredeti a cseh Nemzeti Múzeum Kötárában (Nemzeti Galéria, Prága) tekinthető meg. Fotó: Jerry Hendricks.

III. RÉSZ: A JOGTUDOMÁNY MEGJELÉNÍTÉSE

- NYITÓKÉP** [208–209. oldal] – Gregorio Guglielmi: *A jogtudomány allegóriája*. 1755, mennyezeti freskó részlete a korábbi Bécsi Egyetem, a jelenlegi Osztrák Tudományos Akadémia dísztermében. Restaurálva az 1961-es tűzvész után; a helyreállítást Paul Reckendorfer osztrák festő és restaurátor végezte. Fotó: Adam Fagen.
- JURISZPRUDENCIÁK** [210. oldal] – Albert Wolf: *Jurisprudencia*. 1864, terrakotta, kb. 3.6 m. Budapest, Széchenyi István tér, a Magyar Tudományos Akadémia székházának homlokzatán. Forrás: Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet honlapja. Fotó: Siskovits Attila. – Daniel Chester French: *Jurisprudence*. 1911, márvány. Cleveland, a Howard M. Metzenbaum bíróság épülete előtt. Fotó: „speirce202”. – Charles Alphonse Gumery: *Jurisprudence*. 1865, bronz. Chambéry, az Igazságügyi Palota tere (*Place du Palais de Justice*) mint az Antoine Favre szavojai római jogásznak emléket állító szobor egyik mellékalakja. Fotó: Jack Urvoy. – Martin Paul Otto (vagy műhelye): *A jogtudomány allegóriája*. 1882, márvány dombormű a Humboldt-emlékmű talapzatán, Berlin.
- HAGYOMÁNYOS ESZMÉNYEK VAGY TÁRSADALMI MÉRNÖKÖSKÖDÉS?** [211. oldal] – Zinajda Jevgenyevna Szerebriakova: *Jog* (más ismert címen: *Justitia* vagy *Nimfa Justitia*). 1936/37, olaj, vászon, 165 × 100 cm. Magángyűjtemény (Галерея «Триумф» / Triumph Galéria, Moszkva). Az alkotó eredetileg dekoratív falfestménynek szánta a képet a jogászként dolgozó De Brouwer bárónak a belgiumi Mons melletti Pommeroeulban épült Relais-kastély nevű villájába, amely azonban a második világháború során megsemmisült. Az olajfestményt maga az alkotó készítette az eredeti falkép alapján még a világháború előtt. Fotó: Amber Tree. – Zinajda Jevgenyevna Szerebriakova: *Nimfa Flora*. 1936/37, olaj, vászon, 165 × 100 cm, hasonló előzményekkel. Magángyűjtemény. Fotó: Amber Tree. – Helen Verhoeven a *Hoge Raad (Legfelsőbb Bíróság)* című festménye mellett. 2016. Forrás: Michiel Kruijt: *Ze vroegen of ik de nieuwe Nachtwacht kon maken. De Volkskrant* [Hollandia]. 2016. április 2. (volkskrant.nl). Fotó: Adriaan van der Ploeg.
- HOLLAND JOGTUDÓSOK A JOGGYAKORLAT ÉS A JOGTUDOMÁNY SZOLGÁLATÁBAN** [212–213. oldal] – *Hollandia Legfelsőbb Bíróságának régi épülete a jogtudósok szobraival*. 1930, fotográfia. Forrás: *Geheugen van Nederland* (Hollandia emlékezete) portál. A fotó készítője ismeretlen. – *A jogtudósok szobrainak felállítására* Hollandia Legfelsőbb Bíróságának új épülete előtt: „Megjöttek a jogtudósok”, „Grotiust a »helyére teszik...» és „...egy jó ideig egész biztosan ismét a helyén marad”. 2015. Forrás: *Rechtspraak* (kb. Joggyakorlat), holland bírók Facebook-oldala. Fotó: ismeretlen. – Johan Polet: *Hugo Grotius*. 1938, bronz, 168 cm. Fotó: „Edwin”. – *Hollandia Legfelsőbb Bíróságának új épülete a jogtudósok szobraival*. Valamennyi: 1938, fotó: 2016, bronz, 165–170 cm. Fotó: Mary Berkhout. Az alkotók és a megörökített tudósok balról jobbra: Albert Termote: *Cornelis van Bijkershoek* (1673–1743), Frits van Hall: *Ulricus [Ulrik] Huber* (1636–1694), Johan Polet: *Hugo de Groot*, ismertebb nevén *Hugo Grotius* (1583–1645), Hildo Krop: *Simon van Leeuwen* (1626–1682), Mari Andriessen: *Johannes Voet* (1647–1713) és Ludwig Oswald Wenckebach: *Joan Melchior Kemper* (1776–1824).
- ESZMÉNYI REND – ESZMÉNYI JOGTUDOMÁNY** [214–215. oldal] – Raffaello Sanzo: *Justitia*. 1510 körül, mennyezeti freskó, a medalion átmerője kb. 180 cm. – Raffaello Sanzo: *Vázlat „A jogtudomány” világi jog (polgári jog) paneljéhez*. 1510 körül, fekete és barna tintával készített tollrajz, 37.1 × 21.6 cm. Städel Múzeum, Frankfurt am Main. Forrás: a Städel Múzeum digitális gyűjteménye (sammlung.staedelmuseum.de). – Raffaello Sanzo: *Erények* (a lunettában) és *A jogtudomány* (az oldalfalon). A mennyezeti tondóban, mely ezen a képen félig látható, *Justitia*, mellette (két téglalap alakú képként) *Salamon ítélete* és *Az eredendő bűn*. 1508/10 körül, freskó. Pápai palota, jelenleg Vatikáni Múzeum, Stanza della Segnatura. A Stanza alapterülete kb. 8 × 10 méter, a jogtudomány fala 660 cm széles és kb. ugyanilyen magas, a bal oldali festett képmező kb. 110 cm, a jobb oldali kb. 230 cm széles, a festett kép a fal felső felében található, a lunetta szélessége 660 cm. A mennyezet kupolaszerű, a medalion melletti téglalap alakú képek mérete 120 × 105 cm. *A jogtudomány fala* bal oldali paneljének rendszerinti címe: *Tribonianus átadja a Pandektákat Justinianusnak*; a jobb oldali panel rendszerinti címe: *IX. Gergely kiadja a Dekretáliákat Raymond de Peñafortnak*. Fotó: „Slices of Light”.
- HAGYOMÁNYOK ÉS „MEGÚJULÁSOK” A JOGTUDOMÁNYBAN** [217. oldal] – *Justinianus portréja*. Részlet a *Justinianus és kísérete* című mozaikképről. 548. San Vitale-bazilika, Ravenna. Fotó: Carole Raddato. – Charles A. Gumery: *Antoine Favre* szavojai római jogász, a *Codex Fabrianus* (1606) szerzője. A szobor 1865-ben készült, bronz. Chambéry, Place du Palais de Justice. (A talpazatra ragasztott matrica a nyugdíjasok melletti szolidaritás fontosságára hívja fel a figyelmet.) Fotó: „Gilles”. – Donáth Gyula: *Werböczy István szobra az Apponyi téren*, vagyis a mai Ferenciek terén. 1908 után, fotográfia, 28 × 22 cm. Forrás: Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Budapest-gyűjtemény. A fotó készítője: azonosítatlan személy. – *A Werböczy-szobor ledöntése* 1945. május 6-án. Három kép. *Jogtörténeti Szemle*. 2014/4 – 2015/1. szám, 52. – Ismeretlen alkotó: *Iustinianus Primus Monument* (más ismert címen: *Justinianus császár emlékműve*). 2011, márvány; a talpazat 3.5 m, a trónon ülő császár figurája 5 m magas. Szkopje. (A szobor a *Skopje 2014* projekt keretében a firenzei Pietro Bazzanti e Figlio Művészeti Galéria Márvány-stúdiójában készült; alkotójaként konkrét személyt rendszerint nem neveznek meg.) Forrás: Depositphoto. Fotó: „Pajche”.
- JOGTUDOMÁNY – KÖNNYŰ ÉLET, NEHÉZ KENYÉR** [218. oldal] – Edvard Munch: *Fredrik Stang portréja*. 1928, olaj, vászon, 95 × 110 cm. Munch Múzeum, Oslo. Forrás: Munch Museum (munch.emuseum.com). No. 3291. – Edvard Munch: *Jogtudomány (Rettsvitenskap)*. 1887, olaj, vászon, 81.5 × 125.5 cm. Nemzeti Galéria, Oslo. Forrás: Nasjonalgalleriet, Oslo. WikiArt. szerk.: Elton Luz.

A JOGTUDOMÁNY: UTOLSÓ ÍTÉLET? [218–219. oldal] – Google Arts & Culture Laboratórium és „Belvedere”: *Klimt „Jogtudomány”-ának* mesterséges intelligenciát alkalmazó program által *újrászínezett változata*. 2024. Forrás: Google Arts & Culture (artsandculture.google.com), valamint Belvedere Kastély és Múzeum (Bécs) honlapja. – A *Bécsi Egyetem aulája*, melynek díszítésével mások mellett Gustav Klimtet bízták meg. Forrás: *Österreichische Bibliothekartag* (bibliothekartag.at). – Gustav Klimt: *A „Jogtudomány” kompozíciójának festett vázlata*. 1897–1898. Forrás: Ronald S. Lauder és Serge Sabarsky Collections, New York. Fotó: „mrwtf”. – Gustav Klimt: *Transzfervázlat a „Jogtudomány”-hoz*. 1903. Leopold Múzeum archívuma, Bécs. Forrás: Wikiart (wikiart.org). – Gustav Klimt megsemmisült *Jogtudomány* című képének egykori leírások és szakértői javaslatok alapján *rekonstruált színei*. Feltehetőleg filmforgatásra készült kép az internetről, mely ott már nem található. – Gustav Klimt *Jogtudomány (Jurisprudenz)* című (1903–1907, olaj, vászon, 430 × 300 cm), 1945-ben megsemmisült képének *fotója*.